

РАДОВАН М. ДРАШКОВИЋ

ПЕТАР НИКОЛАЈЕВИЋ МОЛЕР

Петар Николајевић — Молер родио се у селу Бабиној Луци, које се налази и једно петнаестак километара северозападно од Ваљева. Не зна се кад су се и одакле претцем Молерови доселили у Бабину Луку, али се та породица сматра за најстарију у том селу. Најстарији његов предак за којег се зна звао се Ненад (Неша). Он је имао четири сина: Хаџи Рувима, Николу, Павла и Марка и они су се по своме очу ирезивали Ненадовићи, њихови потомци касније су променили своје презиме и по Хаџи Рувиму прозвали се Хаџилими, којих и данас има у Бабиној Луци.

Петар Молер је син Николији и по њему се називао Николајевић. Потомци Молерови пак, прозвани су се Молеровићи. Тачна година Молеровог рођења није позната, али постоји верзија да је рођен 1775. године. Не зна се много нишо о његовом животу из прве младости, па ни како је и где учено оно што је знао. А познато је да је знао и читати и писати, и то добро писати. Зна се исто тако да је умео лепо говорити, не само на српском већ и турском језику. Најзад, Молер је умео лепо малати, специјално масним бојама. Радио је слике светаца којима је украсио многе ондашње цркве. Услед тога је и прозван Молер, и то ће му имати познатије и популарније и од крштеног имена и презимена. Молер је радио иконе и за Карађорђеву цркву у Тополи, које су се Караджорђу члого свиђале. Имао је обичај често рећи, кад год би се Молер поменуо: „Којекуда, ко ми натпаше Молера, дају му што год затражи.“ Молер је припадао овој сликарској заједници из градничног круга на чијем се челу налазио његов стриц Ђако Рувим, а коју су поред Молера сачињавали стричев брат Михаило Николајевић, свештеник из Вајевца и Михаилови синови: Јеремија Михаиловић (доцније по очу свештенику прозван Попкошић) и Јанко Михаиловић, касније прота у Драгачеву. Зна се да је Молер радио иконостас у манастиру Ђелијима, који је из жалост погрео последње што мили је од њега остало (па и то само у копији) био је његов аутопортрет, најчешћи прилогти на једном примерку Доктијових Басана, уочи погубљења 1816.!

Не зна се како је Молер дошао до свих ових знања, али се претпоставља са много вероватнобе, да је у том подгледу морао имати значајну улогу његов стриц, архимандрит манастира у Богоavlји, Хаџи Рувим, који је тикође располагао свима овим знањима, која су и Молера користила. Писменост је Молер свакако изучио код свог стрица, и вероватно започео и малати под његовом контролом. Али се зна да је Хаџи Рувим, кад је 1788. бежао од Турака у Срем, понео сабом и свога спасиоца Петра и да је га на изучавање сликарства под чуменог карловачког живописца Стефана Гавриловића 2. Колико је Молер ту остало није познато.

Поред овог детаља о његовом школовању у Сремским Карловцима, у писаним споменицима Молер се први пут помиње, да је у почетку 1804. године, баш у време сече кнезова малао конаке Кучук Алије, једног од четири београдске дахије. Тада је и њеов стриц Хафи-Рувим, коме је запретила опасност од сече, јер се говорило да је и он имао удела у оном фаталном писму које је кнез Алекса Ненадовић упутио аустријском мајору Ј. Митезеру у Земун, побегао из Боговађе, и верујући да ће га синовац, који је био запослен код једног од тих моћних дахија, моћи заштити, добегао Кучук-Алији, и тако пао у клоцку, да 29. јануара изгуби главу. Како се Молер у том тренутку извукao из саме чељустi звери и умакao из Београда, такођe је остала тајна. тек, видимо га у самом почетку устанка врло активног у пределима око Дрине, Сокола и Лознице.

Не зна се ни када, ни како се оженио, али је познато да је био рођак по жени Проти Матеји Ненадовићу, управо према Протиним Мемоарима, он му је био пашеног, с којим се слагао и врло лепо живео, и овај га у једној тешкој ситуацији на путу за Москву, а уочи св. Луке, славе Молерове, помиње и са задовољством га се сећа. Пошто су целог дана путовали по зими, снегу и ветру, стигли су у варош Клин, и на конаку бирташ подложи мало пећ, те су могли вечерати, али врло танко и јеатино, како то Прота у својим Мемоарима, за себе и своје друштво каже, јер им је већ било понестало новаца. Па премишљајући се да ли да поруче или не и сатник вина, Прота каже: *Хеј, хеј, да сам ја сад у Србији, ја бих вечерас код муга пашакца Молера био, и у здравље, ако хоћеш и окама, вина изобила пио, и знат да ће они у наше здравље пити.* Прва жена Проте Матеје Мирјана, били је сестра Које Ивановића члана Правитељствујушчег Совјета за округ шабачки. Молер је био ожењен Мирјанином сестром³. Према томе верзија М. Ђ. Милићевића,⁴ да је Прота први пут био ожењен Маријом, сестром Молеровом — не би била тачна.

Пошто је побегао из Београда Молер је отишао у свој крај, где се придружно устаницима, и како је био добро писмен, отресит и храбар, брзо се истакао и зазузео старешински положај. У борбама он је водио своје људе мудро и паметно и увек успевао да Турцима нанесе штету. А у извесним случајевима он је правио и подвиге, који ће га проставити и овековечити.

Молер је учествовао у свим борбама које су се водиле с Турцима на Дрини и око Дрине, али се нарочито истакао у бојевима на Јеленчи код Мишара и на Чучугама код Уба 31. јануара 1806. водио је Карађорђе цео дан борбу испод Цера, близу Мишара, у Јеленчи са Турцима, које је предводио Мехмед капетан Видићић, и Караджорђе је био у великој опасности. Борба је била оштра и крвава, јер су Турци решили да Караджорђа на сваки начин било убију, било жива ухвате. Предвече, баш када је Србима претила највећа опасност јер су Турци све јаче нападавали, баве изненада са стране из шуме Петар Молер са 50 момака, па прослу пушке и повицу: *Јуриш, јуриш браћо, побегоше Турци.* То је изазвало неред међу Турцима, они се ускомешаше и нагну бежати ка Шапцу⁵. Тако је Молер учинио Караджорђу велику услугу, јер је и његов живот био у питању.

Молер је исто тако имао један подвиг и на Чучугама, код Уба. Од Сокола је кренуло 5.800 Турака под командом Јора-Османа за валевску нахију. Валевска војска била је моментано код Шапца, те им нико није могао дати отпора. Тек кад је Јора-Осман с војском заноћио на Чучугама, почне пристизати наљевска војска од Шапца. Али како је Турака било много, они растроју Србе. Ипак се они прикупе и топово ударе на Турке Срећком, Молер са Милованом Грбопићем, са којим се нашао на Кличчицу код Валева, чим за ово чује, прикупи на брзу руку нешто војске, пожури и сти-

гие баш у часу када су Јаков Ненадовић, поп Лука Лазаревић и Живко Џабић поново ударили на Турке. Молер и Грбовић приступе из Докмира Турицима с леђа. Збунивши се Турици пагну у бекство, а у тај час погине и сам Џора-Осман. Турци су бацили пушке, одело и обућу само да би лакше утекли. А Срби су их стизали и убијали. Изгинуло је 2800 Турака а оно што је утекло, било је голо, босо и сакато.⁶ Тако је Молер и ту поправио једну тешку ситуацију и спасао велике опасности ваљевску војску.

У почетку 1807. године, када је Јаков Ненадовић ослободио од Турака и Азбуковицу, Карађорђе, за храброст и способност показану дотле, постави у овој кнежини за старешину и војводу Петра Молера. Ова пажња указана од Караджорђа учинила је спажан утисак на Молера и он је постао до дна душе одан Вожду. Како је познавао добро овај крај, Молер је знао како га треба обезбедити од евентуалног турског напада. Тако је подигао тврде шанчеве на месту званом *Мрико* и недалеко од планине Блашини, на брду званом *Баурић*. Мало касније по парећењу Јакова Ненадовића, подигао је шанац и на Ражњу. Овај је био нарочито добро утврђен и звао се *Дели-Држац*.

У доколици Петар Молер чита књиге. Од ретких писмених људи у то време он није само писмен, већ и начитан. Где год је написао на књигу, он је прочитао. А тада је било тешко доћи до књиге. Још у раној младости користио се библиотеком свога стрица Хлани-Рувима игумана манастира Боговаће.⁷ А познато је да је у тој библиотеци поред црквених било и световних књига. Касније, он користи сваку прилику да дође до књиге. Врло је могуће да су његови односи и велико пријатељство са Доситејем Обрадовићем успостављени баш и иницијативом Молером, свакако у тежњи да дође до књига, којима га је Доситеј могао снабдевати, како онима које је сам писао, тако и другима које је поседовао. По Коларићу,⁸ Молер се још 1788. године, кад је био на школовању код Стефана Гавriloviћа у Сремским Карловцима, упознао са Доситејем. Мада се и Доситеј у то време налазио у Карловцима нема поузданних података да су се он и Молер баш том приликом и упознали. Поготову би се то могло закључити из једног писма Достијевог, из којег излази да је Молер желео да види Доситеја а овај га одвраћа од тога бојећи се да се не разочара кад га види. У том писму од 23. маја 1808. Доситеј — како сам каже — хоће мало да се нашали, па између осталог пише: *Ви ми јављате да би ме радо видети хотели и да би, ако ни зашто друго, за то у Београд дошли... Али с моје стране ја би паметнији био, да се чувам и не дам да ме гој видите, зашто ја кроз то не само не би њишта добио, него би много штетовао и изгубио. А како то? Ево како. Док ме не видите, Бог зна шта о мени мислите, да сам некакав велики човек, да ми се на целу, на носу, на свем телу и на самим аљинама неки знаци науке и мудrosti виде и познају: а кај би ме видели могли би ласно као и многи други рећи: „Ха, међер то ли је онај о ком сам ја чудеса мечтао и себи представљао, пак јоште кад многи говоре, он ћути, — прави је ћуталица.⁹*

Према томе изгледа, да су се Молер и Доситеј дописивали и пре него што су се лично упознали, а све указује на то, да је Молер био тај који је започео кореспонденцију, из жеље да се приближи том човеку, који је сматран најчувенијим Србином. Из те њихове међусобне кореспонденције мало је сачувано писама, али се претпоставља да их је морало бити много више. Писма су и сједне и с друге стране врло опширна. Али она не представљају чити имају послован или службени карактер, што би се могло очекивати између два тада висока функционера: једног саветника и министра просвете и другог војводе. Она су више конвенционална с тенденцијом чистог и искреног пријатељства, без никаквих других примеса. Молер склон да што више зна и научи није имао друге прилике да ту тежњу оствари, сем да се приближи Доситеју и задобије његову паклоност. Доситеј пак није могао тада у Србији наћи

на човека, који би га брзе разумео и схватио него што је то био Молер са његовом тежњом и жељом за усавршавањем и културним уздизањем. Они су се међусобно добро разумевали и путем честих и опширих писама мењали своје мисли.

После Карађорђа, као врховног вожда, Доситеј је од свих старешина војвода и кнезова највише ценио Петра Молера, свакако због његових интелектуалних преимуштава, па се тако и може тумачити велика приснот која је међу њима постојала и обострана наклоност коју су узајамно неговали. Доситеј је Молеру сласио своје књиге, а овај Доситеју једном приликом упутио је краву с телетом на поклон. Захваљујући му Доситеј у свом писму од 2. јуна 1810. каже: *Примио сам ваши милостиви дар, кравуши телце, с љубље полним вашим писанијем од 25 маја за које вам свесрдно благодарим. Кад год будем слатко млеко од вашег дара окупшати, ваше ћу благодјејаније с благодарним васпомницијем чувствовати и толико ће ми слађе бити, с љупким вашим паметствовањем соједињено.*¹⁰

Свестан своје интелектуалне надмоћности према осталим старешинама западне Србије, Молер и заузима такав став и гледа их помало преко рамена, што разуме се ове врећа назива суревњивост. У таквој ситуацији људи се нагонски приближују један другом и спонтано удружују да би се супротставили једној сили, која врећа њихов понос и угрожава њихове интересе. Да се Молер и морално уздигао над својим друговима, као што је то успео интелектуално, можда би могао и избегти замкама тако организоване кампање. Али због извесних својих слабости, он није могао одолети удруженуј борби својих другова, и поред очигледне наклоности Карађорђеве, морао је у тој борби подлећи.

Познато је, да се Јаков Ненадовић није добро слагао са Карађорђем, и да га није признајао за врховног вожда, већ му је чак поручивао да му овамо преко Колубаре не иде, а сам се потписивао као командант ваљевске, шабачке, ужичке и сокобане нахије, какав је и печат имао. Кад је Јаков у борби код Лознице јуна 1807. рањен у ногу, морао је дуже боловати, те су га у то време заступали Сима Марковић, Прота Матеја, или Јука Јазаревић. Ни Лука ни Прота Матеја, иако му је овај био синовац, нису се слагали с Јаковом, због његовог таквог држања према Карађорђу, јер су сматрали да Карађорђе треба да буде старешина над свима и да је јединство команде у овом тренутку било неопходно. Овакво схваташте заступао је и Молер. Услед тога је Јаков све њих попреко гледао, и кад би му испала прилика да им за то одмазди, он је не би пропустио. Луки није могао шешта учинити а свога синовца Проту Матеју извео је пред неки суд ваљевских кнезова и буљубаша, који су истину овога држање осудили, али за Проту од тога није било никаквих последица. Молер је међутим, у том погледу најгоре прошао.

Молер је поседовао извесне слабости, које су његовом иначе великим угледу много штете наносиле. Те слабости нису изгледале такве да он би је пресудне по оцену његовог карактера, али су могле бити добро искоришћене од његових противника. Радило се о његовом лежерном схваташте односа материјалне природе. Он често није строго правио разлику између своје личне и народне имовине. Није сматрао искормалним, а још мање неморалним, да извесну ствар за своју личну употребу набави народним новцем, као што није правио питање да неку народну потребу задовољи из својих личних средстава. Али би се тешко могло рећи да је он то свесно и злонамерио чинио. Пре изгледа, и то је највероватније, да је он у том погледу био аљакав и немаран. А после тога треба имати у виду и то, да народне старешине у то време нису имали никакве плате: све је ратовало, и обичан војник и старешина о гнои руру и круху. Уколико се врши парез на грађане за потребе рата, набављано је олово,

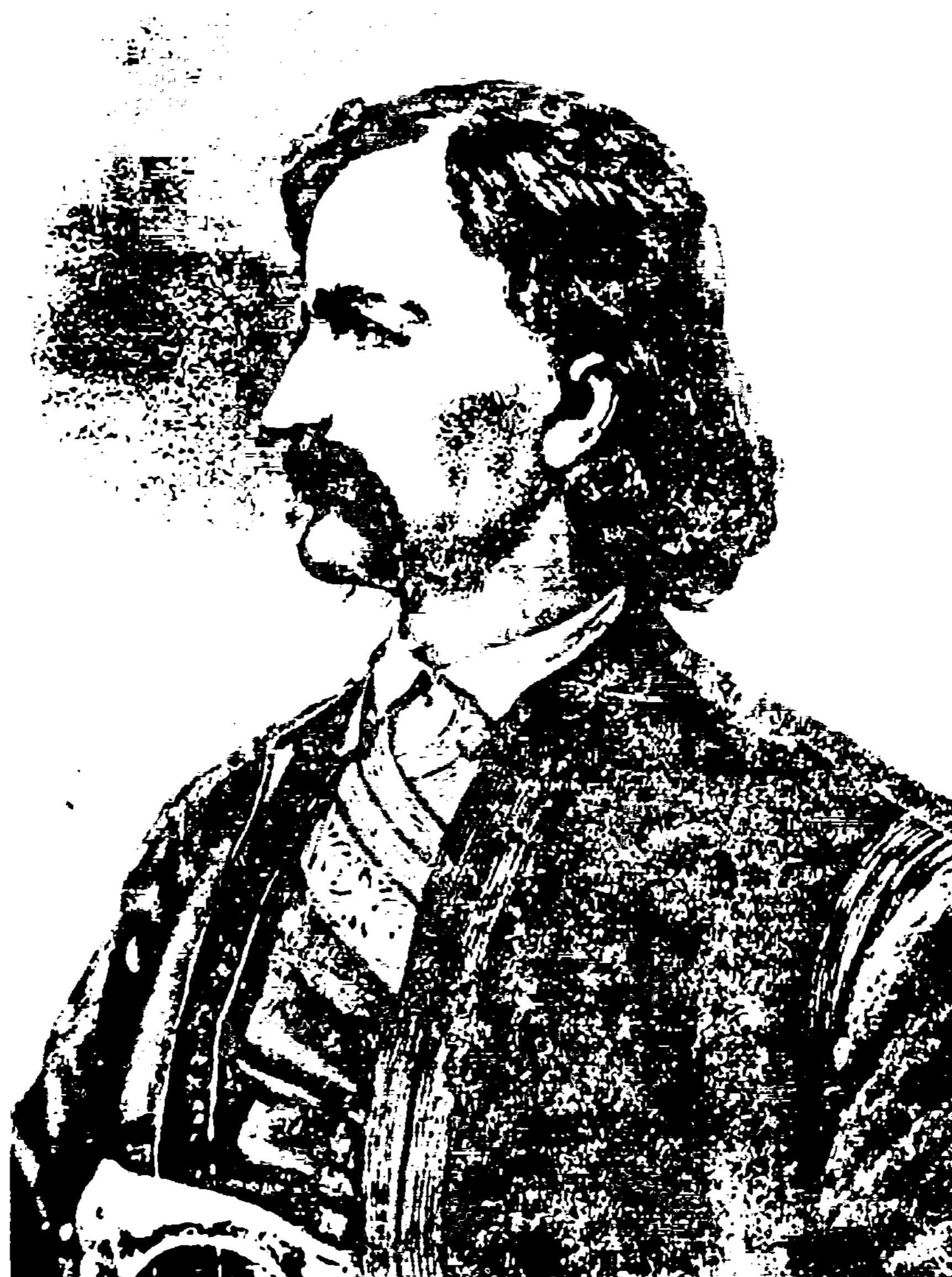
барт, каткад и храна итд., чиме ратници: ни војници ни старешине нису располагали, тј. нису могли доносити од својих кућа, као што је то био случај са обућом, одећом итд. Старешина је разуме се, руководио тим набавкама. Поред олова, барута, а у неким приликама и хране, старешина је набављао и друге потребе намењене било војницима, било себи... А касније, када су старешине примали за свој труд и специјалну награду — плату, они су је трошили за своје личне потребе. Али док нису имали никакве плате, они су и своје, као и војничке потребе задовољавали из општих средстава. Тада није било никаквих прописа ни регула у том погледу. Морало се полагати на поштење и увиђавност старешина. А међу старешинама, колико је било људи, толико је било ћуди. Неко је био скромнији, неко издашији. Неко је имао већих прохтева, неко мањих. Ко је навикао да код своје кући живи удобније, тај се трудио да и у рату, уколико је то било могуће, ту удобност прибави. И касније, кад су старешине почели примати плату, они су тако живели. Једни су је трошили на своју већу удобност, други је завезивали у ћемер. Свако је радио према својим навикама и склоностима. Па је тако било и у време кад се плате нису примале, већ се за све трошило из општих средстава. Старешина који је био навикао да живи комотније, није зазирао да такав живот обезбеди и у рату. Свеједно је, да ли је те своје потребе задовољавао из плате — ако је ову примао, или из општих средстава, одређених за потребе војске, ако плате није примао. А старешина је и онда морао трошити више, него обичан војник, као што је то увек био случај. Па се и Молеру не би могло замерити, ако је он при задовољавању својих потреба био издашији, него што је то случај са обичним војником, па баш да се радило и о раскошнијим издацима, уколико би се уопште могло говорити о раскошном животу у оно време. Молер је био војвода и старешина и као такав он се морао и држати, како би уливао поштовање и пред својом војском и пред непријатељском. То је уосталом био случај и са другим војводама и старешинама, само што је Молер због своје претеране гордости навукао на себе гнев својих другова, а у том се случају свака његова слабост преувеличавала.

Молер је био човек који се није дао савијати у своје гледиште бранно је увек деследно, не обзируји се на последице, које таква упорност може да произведе. Он је сматрао да је само такво држање исправно и да само оно одговара чојству и јунаштву, нашта је он много полагао. Убеђен да у том тренутку тешке борбе и искушења треба сву власту поверити једном човеку он се противно Јаковљевој тежњи да ову расцепку и раздели. Истина, он је то своје гледиште касније у другом устанку и кад је био у питању Милош исправљао, и из основа измено, и почeo заступати ограничење такве власти, усредрећене у једном човеку, али то није била последица његове неуравнотежености и недоследности, а још мање његове властољубивости и сепаратистичких склоности, како му се каткад подметало. Молер је своје првобитно гледиште измено када га је искуство томе поучило, да сва власт у једним рукама није увек целисходна, и да она треба да буде ограничена извесним колективним телом. Поготову у мирно доба. Али његов лабав морал био је сметња да његово овакво гледиште постане ауторитативно и с њим продре.

Јаков је Молера узео на зуб и постепено се и систематски припремао да га онемогући у сваком погледу. Најзад му је успело да му сплете замке, како то вели Багалака,¹¹ да га не само сруши са његовог положаја, већ и у заточење испрати. Совјет је Молера лишио војводства, осудио, и он је скоро годину дана провео окован на робији, у кули Небојши Београдског града.¹²

Молер је дошао у сукоб са војводом Каџа-Марком Васићем, који је управљао суседном кнежином. Каџа-Марко је подстрекао сељаке из своје кнежине да упадну

у села, која су се налазила у Молеровом рејону и отимају земљу.¹³ И са својим буљубашама Молер је имао непријатности. У једном писму Проти Матеји¹⁴ жали се поводом злочина неких својих буљубаша, па каже: *Сви заповедати би ради а ни један слушати, како ји старији зазове или магистрат ког заштите, а он пушки по среди па у жеђу... хотели би да кои скриви да на суд не иде старијему док му се некако тврда вера не би дала да му се ништа неће догодити...*

Петар Николајевић Молер

Било је уобичајено да се увек о новој години одржава скупштина свих старешина и да се на њој решава о свему и свачему, па и о кривицама старешина. О новој години 1812. биле су осуджене неке старешине, а међу њима и Молер. Није јасно шта је било у питању, бар што се Молера тиче, али је познато да је Карађорђе том приликом оправдати грехове свих старешина, па и Молеру. Међутим изгледа, да

је он ипак изгубио положај комandanта Баурића, јер у писму из Београда од 12. јануара 1812. Карађорђе извештаве све војводе ваљевске области, да је за комandanта Баурића и доњег дела сокоске области опет поставио војводу Петра Николајевића Молера и за ово постављање издао му и диплому. *Свиша вама наређујем, каже се даље у том писму, и препоручујем, а особито војводи Тадићу, да Баурић добро браните, и да се на њему, на смени стално држите по једну јаку чету. Ови снаги да се стави под команду војводе Петра.*¹⁵

По поновном доласку Молером на Баурић, опет настаје раздор између њега и Кара-Марка. Остале војводе ваљевске области, свакако под утицајем Јакова Ненадовића, стављају се на страну Кара-Марка а против Молера, па чак и Проте Матеја. Међутим, изгледа, да Карађорђе осећа да ту није нешто у реду и да се ради свакако о некој организованој кампањи против Молера, па жели да ту кампању осујети и противнике Молерове уразуми. Из Тополе под 10. јуном 1912. он пише Проти Ненадовићу, војводи Радовану Грбовићу, војводи Миливоју Тадићу, Јовици Милутиновићу и Гаји Петровићу старешинама ваљевске области, па каже:

*Примио сам Ваше писмо. Видим да оптужујете војводу Молера, да он, по Вашем мишљењу, не ради како би требало. Ви се због тога немојте бринути, јер ја с свему водим рачуна. Не може се неко оптуживати за оне кривице, које сам ја, на прошлогодишњој скупштини оправдати свима војводама. Ако ко и после тога скриши ја ћу то сазнати. Што се тиче Молера, ја имам уверење да он ради доbro и да ништа није урадио, што би било противно заповестима које смо издавали ја или Савет. Стога Вам саветујем да сви тачно испуњавате све моје и Саветске заповести. Треба да Вам је познато, да онај који клевета, сам ће бити оклеветан.*¹⁶

Међутим, Молеров противник Кара-Марко Васић био је врло лош човек. Његов јаки Нићифор Николовић овако пише о њему:

Кара-Марко био се одметнуо у хајдуке још пре Карађорђевог устанка, и то збон неке погрешке код Турака, и постао хајдучки харамбаша. А кад се Соколски нахија одметнула од Турака, Кара-Марко је „случајно“ постао њен војвода. Иначе, пре него што је отишао у хајдуке био је ковач. Истакао се јунаштвом, и био на гласу као храбар и грлат човек“. Нићифор му не спори храброст и јунаштво, али с друге стране, у односу према људима, он га познаје као рђава човека и зликовца, безаконика чак. По тим негативним особинама нема му равна међу војводама. Гори је чак и од Антонија Пљакића, који је прилично познат по својим злочинствима. За Кара-Марка каже Нићифор, да је убио и своја два кума да би их опљачкао: церићима их је премлатио, затим заклао и бацко у Дрину. И то све ѩа би им узео 1800 гроша. Нићифор наводи и њихова имена: Митар и Павле, дунђери из села Млечве из Осата у Босни, одакле је Кара-Марко и сам био родом. Његови несрећни кумови дунђерисали су под најничу код Карађорђа у Тополи и зарадили по 900 гроша. Требало је да их Кара-Марко прихвати по њиховом повратку у Босну и да их преко Дрине „зэраво пребаћи“, а он их је уместо тога смакнуо и опљачкао. Једном приликом Кара-Марко је похаро и манастир Рачу на Дрини и то тако душмански да ни кашике није у њему оставио. Нићифор је од његових зулума побегао из Србије 1812, пошто је по његовој тужби претходно одлежао три дана у тамници Јакова Ненадовића у Ваљеву. А на другом месту Нићифор описује сусрет Кара-Марка са Карађорђем у Тополи, на ручку којем је и Нићифор присуствовао „Задесла Кара-Марка била су дозлогрдила, па га зато Господар Ђорђе позвао у Тополу на испит. „Зир мислиш да ја не знам шта ти од сиригине радиши? — рече му одједном Карађорђе, после дугог љутања. „А знаш ли“ — настављао је љутито „да ја имам тицу, која чи за све војводе казује шта који

чиши. Па ћу на Рачу писати, па ће та глава доћи овде виши којекуда, на онај колац под капијом. Па онај мој црни гавран нека ти копа очи". А онда повишеним гласом, и још љубиће: „Нису мене Кара-Марко, оседеле овако моје године, већ су ме оседеле моје зле војводе.¹⁷

Ипак кампања против Молера није попустила, само сад не долази од стране војвода, већ од кметова соколске нахије. У јуну 1812. Совјету су поћели тужбу кметови Соколске нахије на својевољно поништање Петра Молера. Али пре него је ствар испитана и проверена кметови су ухапшени у Београду као бунтари и револуционари. Јакови с тим Кађорђе је писао војводи Молеру да учеснике побуне, злочинце кое (је) поватао, одведе у Совјет и Совјету преда, и он сам собом да иде у Совјет у Београд, да се суочи са онима кои се на њега жиле, и проће злочинце, кои преко заповести иду, повата и Совјету преда. Међутим, почетком јула 1812. г., пошто се Молер јавио Совјету, Кађорђе је писао Совјету, да Петру у Сокољанима револуционара пресуде, али оне старе погрешке Молерове, кое су од почетка биле до скупштине, да не траже него од оне скупштине, што е преко пазовести мое учинио, да му суде, а оне кои стару пизму казују, да и пошаљу са Молером заједно у Тополу." Потом је Молер био смештен са дужности у ухапшен јула 1812, а на његово место у соколској нахији постављен Цинџар-Марко. Шта је даље било са револуционара који су се били побунили на Молеров рад нема помена.¹⁸

Ситуација се дакле мења из основа и поразико по Молера. Уместо да буду осуђени бунтовници и револуционари, како је то Кађорђе предвиђао, Велики народни суд доноси пресуду 11. септембра 1812. године у Београду. У ствари војводе Петра Молера коју је расписао свима магистратима¹⁹. Сачуван је препис пресуде упућен магистрату Крушевачком који гласи:

Славниј магистрат крушевачки.

Пресуждено војводи Петру Молеру Николаевичу по испитању точнои, како уделам тужитеља пред њим осведочено и сам доведен, да е признао, кое објављујемо чрез славниј магистрат крушевачкиј г. војводом крушевачке нахије.

1) Осведочило се, да Шишину фамилију, 14 ёуше, претерао у Турску, да га не би имао ко прети и одавде се види његово умишљено злодјелие.

2) Осведочило се, да е убио Дамјана из Грчића, нахије соколске, такођер руђи новаца.

3) Осведочило се, да е турио бабу Босилку из Драбића, жену Ђукину, у Дрину, без сваког суда, своју пезевенку, да му дела не открие.

4) Осведочило се, да е Марију из Грчића, Остое Цветковича жену, тим истимничином без суда бицио у Дрину.

5) Осведочило се, да е Косаву из Рогате, кћер Тадишину, от сватова отео, сирец невесту и бацио у Дрину, кое никда ни под Турцима ние чувено.

6) Осведочило се и то, да е от рубе, у Турску подавате и из Турске куповате, узимао ћумруке у име касе народне и за изуње примао новце и от свадба наплаћивао свадбарине, кое су биле прие заповести писмене.

7) Осведочило се, да е слao свое момке, да му доводе туђе жене за облежање и сам покушавао силом водити у свои конак жену Круну из Баурића и толико време држао њену мужа у апсу, што се ние жена дала облежати, а напротив тога, во обиче, што е он на друге даву чинио, никакву кривицу њину тачно осведочио ние, како ти

1) Што е поапоио Весу буљукбашу и друге из соколске нахије, кривицу њину ние могао осведочити

2) Што се тужио на Милутину из Баурића, да е на њега људе дизао и буну иску заметнуо, кое да е истина била, Милутин би морао живот изгубити и што е горјио, да га је на то господар Јаков наговорио. Када су се сви овде суочили, из свега овога ништа ни наимање не само нисе могао што доказати, но напротив осведочило се клетвом Милутиновом и признанием магистрата из Баурића, да Милутин никакве буне нисе чинио, а што су за то господару у Тополи писали и с том тако кижу нашли му насп, с договором војводе Молера и његова два капетана. Из коега јавно види се, што е на друге говорио, сам е војводе из пизме старе људе гонио, из зивисти на Милутина клеветао, из злобе хотео у немилост господара Јакова довести код врховног вожда и со тим сву е буну проузроковао., кое сама његова своеручна писма сведоче.

У здје приложеном војводе Молера процесу, кога код високославни Правитељствујући Совет изволи прегледати, сву ће сведочбу свих и подобних дела Молерових наћи исправу, зато војводу Молера осуђујемо под апс и када положи у касу новце, што е от људи узимао у име кассе народне и људима врати, што е от њих неправедно одузео, за убиства и друге вишке речене његове пороке онда ћемо му судити.

Капетан Панту равним начином апсимо, што е от Шишина пријатеља узео 40 дуката и подмечио се, да ће Шиши и попу живот остати, а после сам из пушке Шишу убио, зато сам да врати ове новце.

Магистрат такођер осуђујемо до даљег провидениа под апс за њихова дела, која сами признају, да су људма криво судили, по хатару војводе писали да Милутина криву сведочбу, што после друго писмо писали нису и изјавили дело управо.

Дано у Великом Народном Суду, у Београду, 11 септембра 1812

Марковићевом руком: В Правитељствујућем Совету к. Сима Марковић.

Оригинал.

Не види се да ли је Молеру поново суђено, како се то при крају пресуде наговештава, пошто се из ове не види ни казна на коју је осуђен. У сваком случају он је ухапшен и упућен у затвор Београдског града.

О Молеровом животу у тамници, где је провео око десет месеци, једино се знала се тамо састао са вејводом Павлом Цукићем, који је такође био затворен, да је за време заточења у Београдском граду Петар Молер, заједно са Петром Цукићем и Димитријем Кујунџићем био запослен на принудном раду у Београдској тополовници.²⁰

Априла 1813. они обојица успевају да из затвора побегну и склоне су у шуму. Дознавши за то бекство Карађорђе му упути позив да дођу у Тополу и предају се, и да ће им он све опрости. Међутим, они се не одазову Карађорђевом позиву, вероватно немајући уверења да ће овај одржати дату реч. То Карађорђа жестоко наљути и они изда наредбе на све стране, да се Молер и Цукић где се нађу побију. Проти Матеји Ненадовићу Карађорђе је писао у неколико махова у том погледу, а у четвртом писму каже му: да не само ако би Павле Цукић и Молер њему се јавили, па их не би побијо, него и ако било где се у Ваљевској нахији појаве па их не би побио, но побегну, да ће он (Прота) после на његово место главом платити. Осећајући да после овакве хајке немају другог излаза, Молер и Цукић се одлуче те дођу Карађорђу у Тополу и предају се на милост и немилост. Карађорђе не само да је одржао своју реч дату раније, да ће им све опрости, већ се и видно заложио за њихово спокојство и мир. Шаљући им својим кућама, он пише Проти Матији и Јеврему Ненадовићу како је код нас дошао Павле Цукић и Молер и ми смо им опростили њихове досадашње кабајете и шаљемо сваког својој кући да сједе и код своје жене и деце тако

препоручено им да Молер сједи у Ваљеву, код своје куће, на својој башти и код своје жене и деце, и да му јаду сваку рукопомоћ и заире, и да објаве прочим тамошњим војводама, да сваки каже млађим и старијим својим, да им не би штогод противно говорили и безчастили, него у чести да буду и на ову руку да живе до даљега расположенија и награжденија нашега, и нико да их не зидева за досадање погрешке, кити што од њих да тражи.²²

Да ли је Карађорђе јавно или прећутно потпуно рехабилитовао Молера и поново га поставио за војводу нема тачних података, тек у лето 1813. када су Тури са свију страна навалили на Србију, видимо Молера да са 800 Јадрана брани Лозницу — што свакако не би било могуће без Карађорђеве заповести.

Пресуда која је Молеру стављала на терет онако тешке грехове не може да се разуме обзиром на извесне околности које су се стекле око Молерове личности у то време. Она није у складу са угледом који је Молер поседовао и поштом која му је указивана, и пре и после тога случаја, од стране најзначајнијих људи тога доба, од стране Карађорђа, Доситеја Обрадовића, Проте Матеје Ненадовића. Молер, истини, не припада људима који много полажу на моралну страну у приватном животу. Склон извесним прохтевима који су захтевали јача новчана средства, он није зазирао да до ових дође и путем који није био баш тако умесан (увођењем царина, казни итд.) А у том погледу он није био изузетак. Миленко Стојковић, Петар Добрњац, хајдук Вељко Петровић итд. далеко су га надмашили у тим гресима. Молер је волео жене и та страст свакако му је приређивала непријатности. То је случај, без мало, са свима тадашњим старешинама. И сам Карађорђе имао је своју Маријану поред жене Јелене. А Милош Обреновић предњачио је у том погледу. Таква су била времена, прилике и схваташња. Народ је био сиром, а и старешине које су изнешле из тог народа, нису се далеко издавајале од њега неком вишом културом и просвећеношћу. Познавајући живот ага и бегова за време Турака, њихово господарство и њихове прохтеве, српске старешине (бар у већини) сматрали су да им заслуге које су стекли у борби са Турцима а на челу српског народа, дају за право да задовоље извесне своје страсти, које су избијале из те сировости и разуме се, понашали су се по угледу на бивше аге и бегове. Они су обзиром на своје положаје сматрали да треба нечим да се издвоје од простог народа, да би сачували углед и надмоћност, што је било потребно, па како то нису могли образованошћу и углгђеношћу, старали су се да то постигну новцем, господским оделом и женама, управо су се у том погледу угледали на бивше аге и бегове. Све те ситне слабости биле су павика готово свих тадашњих старешина. Али се не може прихватити да је Молер ради новца и жена улазио и у злочине. Тим пре што се зна да је баш он штитио народ од пљачке, које су се каткад појављивале. Године 1815. Тамнавци, дошавши у село Слепчевић, понашали су се као у непријатељској земљи *појараше људима баште, пасуље, кукурузе и проче, пак још туку и вежу*. Петар Молер пише тамнавском кнезу Милији Ђуфегићу у Китог: *Зар си ти отишао арати Србје, зар ниси у бусији где си наређен... Таки пресеци то, а досадање платићеш добро, јер ји арати заиста не дам ни меунс једне куће. Понеси од куће или три, или купи. Ово ти више казивати нећу.*²³ Да ли је човек који се овако односи према своме млађем по питашу пљачке, у станију да сам ара и пљачка, па чак и убија, да би опљачкао и похарао?

У једном писму Молеру Доситеј Обрадовић овако завршава: „Здравствуј ми, љубезни мој, — мило, верно и храбро отаџства чадо“. Зар би једног злочинца и зликовца каквим је Молери горња пресуда направила овако ословљавајући један Доситеј Обрадовић?

Прота Матеја Ненадовић, који је био у тесној сарадњи са Молером и овога врло добро познавао, говорио је своме сину Јубомири Ненадовићу, а овај је то пре-нео Луки Лазаревићу, бившем директору Ваљевске гимназије, да је војвода Петар Молер био уман човек, чврста карактера, а нарави опоре. И за време Карађорђа, и после 1813. године, па и у устанку под Милошем, Молер је био угледан и човек великих заслуга.²⁴

Али откуда онакво држање Карађорђево према Молеру и како се он има схватити?. До саме пресуде Карађорђе најлепше мисли о Молеру, он га штити од његових противника — ваљевских војвода, назива ове клеветницима и тврди да је Молер исправан човек. А кад је Молер побегао из затвора, Карађорђе га позива да му дође и да ће му све опрости. Тек кад Молер одбија да се преда, Карађорђе наређује свима, да се Молер убије где се нађе. Али кад му овај после тога долази и предаје се, Карађорђе га шаље кући и наређује да га нико не сме подсећати на тај догађај, нити га безчастити, већ шта више помагати у сваком погледу. Ако је Молер зликовац и злочинац од куда долази то да га Карађорђе штеди и чак заштићује, кад се зна да је он према таквим људима био немилосрдан. Пресуда на Карађорђа није направила никакав ефекат, он је прелазио преко ње као и да не постоји. Не може се рећи да би Карађорђе штитио једног злочинца. Он је обесио свога рођеног брата због иенс-правности. Шта би тек чинио с Молером да је веровао у оно што је у пресуди истакнуто. Могао је Карађорђе имати наклоности према Молеру, али му злочини не би оправдисали. Према томе Карађорђе је морао бити добро обавештен да је онаква пресуда имала своју позадину. Неоспорно је, да је постојала завера међу ваљевским војводама и старешинама, да Молера на сваки начин сруше. То потврђује и тужба коју су ваљевске старешине упутиле Карађорђу против Молера.²⁵ А ту заверу је подстицао Јаков Ненадовић. Истини је да је Молер у један мах (августа 1810) па захтев Јаковљеви потпомагао овога у кампањи зротив Карађорђа, дајући му писмо названо *Свидетелство* у којем се каже: *да се од цара руског измоли право Србији, уредбе и закони да се сложе, по којима ће се управљати у Србији.*²⁶ Али није искључено да је Молер ово намерно учинио, да би Карађорђа обавестио шта му се иза леђа спрема, чимс се такође може тумачити велика Карађорђева наклоност према Молеру. Као што је врло вероватно да је Јаков дознао, или бар на Молера сумњао, да је целу ствар Карађорђу доставио. Било како било, Јаков је Молера гонио до краја, и све док му није сломио врат.

У овом спору између Јакова и Молера, Карађорђе није могао узети улогу судије. Он је несумњиво ценио Молера и био склон да га спose, али се није могао сувише замерити Јакову, који му је био један од најјачих противника, и којег је он мудро гледао да привуче себи. Да је Молера заштитио по сваку цену, он би Јакова још даље гурнуо од себе, а то не би ишло у његову корист. Напротив, Карађорђе је по сваку цену гледао да привуче Јакова па макар Молера моментано пустио из воду. Макар да је Молера ценио и да је овај био угледна личност у своме крају, Јаков је то још више био, и кад је имало да се бира између Јакова и Молера, Карађорђе је пошао с Јаковом, јер је знао да су Ненадовићи били популарни у целој западној Србији, и да ће ова увек поћи пре за јединим Ненадовићем него за Молером. Карађорђе је прво успео да ожени Јаковљевог сина Јеврема кћерком Младена Миловановића, једног од својих највећих присталица. Потом је Јеврема поставио за војводу. II. јзад почетком 1811. године Јаков је постао министар унутрашњих дела. Разуме се, да је тиме судбина Молерова била запечаћана.

Па шак, руковођен истином и правдом, и кад већ није морао да зазире од Јакова. Карађорђе је бар успео да Молера сачува од крајњих последица које су га могле постићи.

Има писаца, чак и научног ранга, који се као биографи не старају доволно, да личности које обрађују потпуно испитају, да измере њихове позитивне и негативне стране, па оне које преовлађују, истакну, да би оним другим дали спореднији и другог реда значај. Дешава се код тих биографа да многе вредности и заслуге замагле, истичући ситне и беззначајне слабости и мане, ситне и беззначајне према вредностима и заслугама. А тиме не успевају да пруже верну слику дотичне личности, без обзира на литературни успех. Молер је на жалост често био жртва биографа.

Године 1813, пред катастрофом Караджорђеве Србије, Молер се налази са 800 Јадрана и шест топова у Лозници. Пошто су освојили Лешницу, Турци ударе на Лозницу. Тукли су Лозницу из највећих топова и кумбара, и приближивши се кроз земљу сасвим шаницу, побију Србима све тобџије, тако да ови више нису имали никакве користи од топова. Срби су из шаница били начинили канал, кроз који су слизали на Штиру те захватали воду, али кад су Турци то опазили, они одврате Штиру на другу страну, те Срби остану и без воде. Немајући воде, они су брашио посипали по халаштама и даскама, те ако удари киша, да би могли закувати и умесити хлеб. За опкољене Србе било је тешко искушење, али су они све невоље стојички подносили. Зворнички владика долазио је од стране Турака у шанац и тражио да се Срби предају, али Молер није хтео ни да чује за то. Он поручи владици да Турци одреде своје делегате и пошаљу их к њему, како би се разговарали о предаји. Турци пошаљу изасланике. Ови су тражили да Срби положе оружје, па да их пошаљу Хаџи-бегу, једном тобожњем пријатељу Срба у Сребреници, који ће их упутити где буде требало. Молер на то није пристао већ је тражио да их Турци пусте с оружјем да иду куд хоће, а њима да оставе шанац с топовима и џебаном. Како се нису могли споразумети, Турци се врате и опет почну туђи шанац. После овог неуспешлог договора, Молер је скупио своје људе и рекао им:

Ја, браћо жив Турцима у руке нећу, а ви ако хоћете ето вам Турака, а ја идем на шанац, нека ме убију. Ако ли се ви нијесте ради Турцима предавати, на овај начин, али да бежимо једну ноћ кроз Турке, па који изађе, изађе, а који погине, Бог да си прости. Боље нам је свима изгинути, него се Турцима у руке предати. До сад сте, браћо, били на мојој души, а сад вас ја скидам са своје душе и остијте господари од себе, ако не те се предавати, ето вам Турака, ако ћете бежати, и ја сам с вами.

Ове речи Молерове начиниле су снажан утисак на Србе, и они се сви сложили с Молером да беже кроз Турке. Но, из три дана пре него ће побећи, Молер напише писмо српским старешинама, који су се недалеко налазили са 10 000 људи. Писмо је писао својом крвљу, и у њему им јави у каквој се невољи налазе, и да се више држати не могу, већ да они гледају их избавењешаке што је могуће више најприје да пошаљу у Гучево, а они с топовима и са конјицом и остalom војском да се покажу одоздо уз поље, па кад се турска сила обрне к њима, онда ови с Гучева да се прикуче шаницу, а ови из шаница да учине јуриши на Турке и с њима се састану. Најпосле дода и то: Ако ко жели да ја пропаднем, пожалите барем народ овај и гледајте да би га избавили.

Писмо ово однесе из шаница неки Пецко из Кубаца, још с једним другом, којима Молер поклони 10 дуката. Они сретио прођу кроз Турке и писмо однесу у српски логор. Али отуд није долазило никаквог одговора.

После три дана они се у шаницу договоре да беже, и једне ноћи, кад су биле велике кишне и ветар, као и помрчица, да се прст пред оком није видео, они изврше

своју намеру. Заказано је било свима, ако би кога Турци познали, да не пушају, него да се бране ножем и другим хладним оружјем, што је свакако било заповеђено и турској војсци, ако би осетили да Срби беже, како се војска не би збунила и између себе побила. Они сви изађу из шаница на велику доњу капију од Штире па оданде обрише куд је ко знао, и колико је познато, прођу с миром кроз Турке, јер никаде пушка није пукла. Али кад рано ујутро Турци примете да су Срби побегли, одмах пођу за њима у потеру на све стране особито делије и многе сустигну и побију. Молерове је коње побила један дан турска кумбара, која је међу њима пукла. Од осам стотина људи, који су били у шаницу, две стотине их је погинуло онда, а око четири стотине у бекству, те их је тако само две стотине спасло главе.²⁷

Писмо Молерово приказује његово тешко душевно стање због изванредне и мучне ситуације, у којој се са својим људима налазио. Оно исто тако сведочи о сумњи Молеровој да су га хотимице оставили на особито угрожено место. Он место мастилом сопственом крвљу пише, да би их трснуо, и подвлачи да ако њега ради неће да учине ништа, а оно бар ради тих људи, који су недужни, треба да укажу потребну помоћ. Глас Молеров остао је глас *вапијићег у пустини*, и да није било његове умешности и смелости, као и храбrosti и дисциплиновасти његових људи, сви би остали на бојном пољу. Истинा у том моменту сва српска војска била је уплетена у одбрану од непријатеља који је надирао са свих страна. Па ипак, један део српске војске, који се налазио у непосредној близини, могао је притећи у помоћ и учинити нешто за своју браћу у невољи. Сви су изгледи, обзиром на све оно што се раније догађало с Молером и сумњом његовом у истом писму, да су они, који су командовали тим суседним одредима српске војске, свесно оставили Молера његовој судбини, да би угодили својим претпостављеним, о чијем су расположењу према Молеру, свакако били добро упознати, ако нису имали и упутства за један тако жалостан поступак.

Крах на свима фронтовима и катастрофа настала после овога, приморала је све знатније, као и многе обичне људе, да пребегну у Аустрију. Међу њима се налазио и Молер.

У емиграцији је настао раздор међу старешинама. Старије и чувеније старешине, заједно са Карађорђем, повучене су дубље у Аустрију, да ускоро пређу и у Русију, и тако се удаље и просторно и духовно од своје отаџбине и свога народа. Међе чуvene, али ипак угледне старешине, задржале су се у Срему, на домаку свога завичаја, не прикндајући тако нит ни са народом ни са идејом о ослобођењу. Међу овима који ће се истаћи у будућој акцији (Прота Матеја Ненадовић, Павле Џукић, Милентије Никшић и др.) налазио се и Молер, чија ће улога бити од првоистепене важности у поновном устанку. Сад ослобођен и неометан од оних који су му у ранијој акцији својим високим положајима и непријатељским расположењем онемогућили и спречавали да испољи све своје способности и одлучност на пољу ослобођења, Молер је сад ишао у перспективи најлепше изгледе. У присним родбинским везама са Протом Матејом Ненадовићем, и личним и заједничким патњама цементираном пријатељству са Павлом Џукићем, двојицом јаких људи из круга емиграције, Молер је могао рачунати са сваким успехом, и радио је неуморно, одушевљен и искрено посвећујући се свим акцијама на поновном ослобођењу Србије. У манастиру Фенеку, где се тајно састајао са Протом, Џукићем, Никшићем и осталим виђенијим емигрантима, Молер се разговарао и договарао, трудећи се да од аустријских власти, које су им пратиле сваки траг,

остану незапажени. У манастир су долазили недељом и празничним данима, под видом да присуствују литургију и моле се Богу, те су тако могли неометани и ни од кога узнемиравани, измењати мисли и доносити потребне одлуке.

Као што је познато, једини од војвода, који 1813. остао у Србији, био је Милош Обреновић. Он се некако био снашао с Турцима, и у први мах је веровао, обзиром на првобитно држање Сулјеман-паше, да ће се живот с Турцима на неки начин моћи уредити. Тек кад је Сулејман-паша променио свој став и почeo све више притискати народ, поготову кад је позвао кнезове и затражио да му прикупе од народа у новцу 1500 кеса, Милош је осетио сву тежину ситуације. Но Милош ни тада није помишљао на устанак, већ имајући у виду успешно завршен рат Руса са Французима, очекивао је, да ће Русија узети у заштиту Србе и олакшати њихов положај. Тако гледајући на ситуацију, он шаље једно очајно писмо емигрантима у Срем. Милош је познавао прилике међу емигрантима: он је био на истој линији с њима у односу према Карађорђу и његовим војводама. Очекивао је помоћ од Русије, али без икаквог удела Карађорђа и његових војвода. Зато се он и не обраћа Карађорђу, већ онима, који су, исто тако као и он, против Карађорђа... Милош је умео оценити вредност и значај појединачних људи. Он је знао и веровао да су међу емиграцијом у Срему најјачи и најутацајнији Прота Матеја и Петар Молер, па се њима и обраћа својим писмом, остављавајући им: *Благородни господине Прото Матеја Ненадовићу и Господару војвода Петре Николајевићу Молеру, здравствујте, о Господе, па многаја љета и примите наше љубазно и плачевно целованије.* Писмо је врло тужно и жалосно и овако почиње: *Ми овде потписани у име свега народа српскога, коме ћемо знати шта писати, ако вака двојици нећемо, који све знате јадно стање наше, што смо претрпели и што сада трпимо, итд.*²⁸

Као што се види, Молер је поред Проте Матеје био најјачи човек у емиграцији у Срему, који је значајно и који је радио нешто. Милош се, dakле, знао обратити на праву адресу, јер је имао тачног сазнања о Молеровом угледу и значају у емиграцији.

Емиграција у Срему била је под снажним утицајем Петра Молера, па чак и Прота. А то није ни мало чудно кад се зна да је Молер био међу њима најписменији и најречитији. Молер је, такорећи, давао том емиграцији у Срему. И његова је теза била да се Карађорђе не може вратити у Србију, већ да се од Русије тражи помоћ уз услов да се Карађорђе потпуно одстрани од догађаја. Поред све наклоности које је Карађорђе испољавао према Молеру, овај је ипак био мало једак па њега, што га је у једном моменту, а да се не замери Јакову, био препустко судбини. А после тога, Молер је јасно осетио и међу емиграцијом у Срему и међу виђенијим људима у Србији, да се на Карађорђа више не мисли и да се с њим више не рачуна, па се с тим мирно.

Али Молеру није ни на ум падало да би Милош могао заменити Карађорђа. Он је имао идеју да се у Србији изгради извесна колективна власт, како би била опемогућена самоволја било којег старешине. На тој платформи ишла је сва сремска емиграција за Молером. На скупу емиграната у Срему био је одређен Прота Матеја Ненадовић да носи молбу цару Александру у Русију. То није дошло без утицаја Молеровог. Како се цар Александар налазио у Бечу, на Бечком конгресу, то је Прота отишао тамо, и све време је остао у Бечу, као пуномоћник српског народа, док је Молер за то време у сремској групи водио прву реч. Молер је одржавао везу између Србије, односно Милоша и Беча, односно Проте. Све ово што се догодило у Србији, Молер је достављао Проти у Беч, тако да је овај могао бити у току свих догађаја,

и у могућности да их доставља руском, аустријском и дворовима осталих сила. Прота је исто тако ревносно обавештавао Молера о свему оном што се дешавало у Бечу, а што је могло бити од интереса за Србе.

У исто време, састао се до устанка мора доћи. Молер је набављао и прикупљао барут и олово и крио га по селима поред Саве, како би то у даном моменту могао брзо прећи у Србију.

Почетком марта 1815. Милош је прешао у Земун, да тобож позајми потребну суму новаца, што је имао дати Турцима на име капаре за откуп робља. Том приликом он се тајно састао с Молером, којег је обавестио о свему што се догађало у Србији. Молер му је рекао да не започиње ништа док му он не јави, ишто је он у вези с Бечом, одакле треба да дођу наредбе и упутства.

Међутим, устанак је у Србији букио по жељи самог народа, независно од препоруке емиграције из Срема, која је чекала упутства из Беча. Молер је схватио да је то прст Милошев, који се бојао да из емиграције не дођу и иницијатива и људи, и на тај начин предухитре њага. Тачно је пак, да је Милош био под притиском виђенијих људи из Србије, који су тежили устанку и проглашили Милошу, да ће бити убијен ако се упротиви овоме, па се тако и ставио на чело покрета.

У првим данима устанка, за време опсаде Палежа, Милош пређа у Срем у село Пратаре, где се састао с Молером. Сврха овог састанка с Милошеве стране била је да извести о евентуалној руској помоћи и могућности преноса оружја и муниције из Аустрије, али у првом реду, иако он то није показао, Милош је хтео да се упозна о мишљењу емиграције због његовог стављања на чело устанка. Молер је хладно дочекао Милоша, верујући да је овај намерио започео акцију без договора са емиграцијом, како би их ставио пред свршен чин и у погледу почетка акције, и у погледу преузимања вођства од стране Милоша. Али се натраг није могло, и ту је обављен известан договор између Милоша и Молера. По једној верзији²⁹, Молер је том приликом изнео питање какав ће бити Милошев положај према њему и његовим друговима из емиграције, Павлу Џукићу и Проти Матеји Ненадовићу, који су с Мелентијем Никшићем били на страни главни агитатори за ново ослобођење. По тој верзији Молер је указао на заслуге његових другова из емиграције и његове, па је захтевао да Милош, Прота Матеја Ненадовић, Павле Џукић, и он (Молер) буду у свему равни, да без потпуне сагласности нико ништа не сме учинити, и да сваки од њих за сигурност те једнакости има по три нахије под својом влашћу. Предложући му то Молер га је потсетио на Кађорђево самовлашће и изјавио у име својих другова и своје, да се тако нешто с њим не сме дододикти. По истој верзији Милош није имао кул и не само што је дао пристапак на оно што је Молер у име емиграције захтевао, већ је још рекао да ће он (Милош) њих слушати што год би они као ученији и паметнији од њега за добро и за боље народа проналазили.

На другом састанку, који се десио када је Молер прешао у Србију убрзо некако после тога, на Кличевцу код Ваљева разговор који се водио између Милоша и Молера, Вук овако износи:³⁰

Ујутру Милош отиде к Молеру и к Џукићу на Кличевац и после различних разговора и договора, рече Молер: „Е, брате Милошу, ма у име Бога опет устасмо на Турске и народ с Турцима завидисмо, него сад ко ће бити старшина овоге народу?“ На то Милош одговори: „То је најмана брига, него најпре да видимо где ће бити старшина, да гледамо како ћемо Турске истерати између себе, и како ћемо саршити ово што смо почели, а старшину је лако наћи, ако ли сад баш затим стоји, буди ти старшина“. Онда Молер рече: „Ја, брате старшина бити иску, а и да не будеш

ни ги, а да не буде ни Цукић, нити који други да изађе да рече: ја сам господар кио Карађорђе (што је чинио), и смо нас четворица, тј. ја, ти, Цукић и прота Ненадовић као четири једнаки брата, да старешујемо и заповедамо сваки на своје крају, и ти сад ћи то да се потпиши". — „Добро брате (одговори Милош) али ја се на то нећу потписати, нити се противим да тако буде, јер нас трошћа и онако смо такве старешине, а и Прота, ако дође из Беча, и он ће бити, али сад да се ми потписујемо ко ће у туђој кући бити старешина, то би било баш као они што су секли ражањ, а зец још у шуми". У тај мах дође ту и Стојан Чупић, и тако се овај разговор прекине као с узлом распрам и с потајним подозренијем један на другога.

Та два разговора између Молера и Милоша били су повод за разна мишљења и тумачења. Обзиром на то да је Милош ускоро потом успео да зазузе прво место и захвати сву власт, да је Молера као слободоумног, па према томе зе њега опасног човека убио, да се за дуге владавине Милошеве и његове династије ово питање није ни могло ни смело расправљати друкчије него у Милошев прилог, преовладало је г.идиште да је Молер тежно да сруши Милош и сам узме власт или бар да и он учествује у власти на равној ноги, као и да је у овом случају испољавао известан сепаратизам, који је у том моменту могао бити катастрофалан за наш народ и његову будућност.

Такво гледиште не само да је било неправедно и неправично већ је било још и нечовечно и неморално, јер је њиже један човек који је између ондашњих наших ветикана био најоштроумнији и најинтелигентнији и имао огромних заслуга за ослобођење нашег нареда — оклеветан и потцењен на врло груб начин. Та су подметања биле противречна једна са другима, што је обично случај кад се клевете путем хајке просипају на једног човека. У таквим приликама не мисли се много на оно што се каже и често се сусрећемо са бесмислицима. Ако је Молер хтео да преотме власт од Милоша, онда му није требало да дели територију, а ако је хтео да дели власт, што му је требало да руши Милоша. Ни једно ни друго није тачно. Петар Молер нако о Милошу није лепо мислио, далеко је био од помисли да му преотме власт. Он истинил да је избор Милошев за врховног старешину најбоље решење које се у том моменту могло постићи, али од тога није правио питање, признајући Милошу инак извесне карактерне црте, које су могае бити преимућствене за тај високи положај. Тачно је и истинито да је Молер сматрао да онај који буде дошао на чело устанка, поготову онај који после успешног посла буде стављен на прво место, не сме испољавати тежње којим се надахњивао Карађорђе, тј. не сме постати самодржац и деспот, па му је према томе било свеједно да ли ће то бити Милош или неко други. Он је осећао потребу да тај човек, па макар ко он био, мора бити ограничен јединим колективним телом, које би било гаранција за искључење сваке самоволje и личног расположења. Молер је знао га личног искуства (осетивши на својој сопственој кожи), шта значи власт сконцентрисана у јединим рукама, и од кога неконтролисана и широм неограничена, као што је ти био случај са Карађорђем, он се старао са много труда да се тако што не понови.

Треба напоменути да разговорима између Молера и Милоша, како оним у Прагарима, тако и оним на Кличевцу, није нико присуствовао. Постоји верзија, да је оним разговором : Прагарима присуствовао Сима Ненадовић³¹. Али Сима Ненадовић је погинуо у боју на Дублу 1815, према народном предању од руке Марка Штитарца срног слуге Милошевог³², па је и тај разговор остао без сведока.

Овај ; Кличевцу обиљежен је у четири ока, јер и сам Вук поводом овог разговора,

каже, чим је напишao Стојан Чупић, разговор је прекинут. Према томе верзију о овим разговорима могло је дати само Милош, а он је дао овајко, како је то њему годило и требало, кад је убио Молера.

Ови разговори могли су имати нечега сличног са оним како их је Милош представио, али их је несумњиво искривио тако, како би Молера компромитовао. Прилике, схваташа и назори који су владали у то време, далеко се разликују од данашњих. За то доба нахије су живеле свака за себе, па тако и нахијске старешине. Јаков је поручивао Караджорђу да му овамо преко Колубаре не прелази, а Алекса Ненадовић гонио га је по својој нахији, па у тач тоњељу и ранио. Миленко Стојковић и Петар Добрњац сматрали су себе неограниченim гостодарима у њиховим нахијама... Ни сам Караджорђе, па ни Милош, који су били инициатори и дошли непосредно од говеда, нису могли имати ни појма о значају и важности задржавања власти у јединим рукама да успех у борби, нити су на тиме радили из целисног интереса и општег интереса, већ су се у томе руководили једино сујетом и амбицијом. Па не би било никакво чудо, ако би и Молер тако поступио... Али би се то њему могло мање замерити, јер је био у могућности да размишља, умује, посматра, расуђује и да закључује. Он је морао при тим разговорима о будућности државе истојавати, да се ствари од пресудне важности за земљу и народ не могу решавати од стране једног човека, који би могао и грешити или пристрасно решавати, него да такве ствари решава неко колективно тело. А Милош је, да би од тога направио лакдију, ставио у Молерова уста ону мисао о четири старевине. Молер је добро знао да Милошева реч не значи икшта, и да је он способан да сваки уговор скрши, ако то само иде у прилог неком његовом личном интересу, па је спакако морао затражити неке гаранције, да ће Милош и извршити оно шта се обавеже. А Милош да би га направио разједињитељом и отпадником подмене му ону мисао да сваки од њих четворице за сигурност има по три нахије под својом влашћу. Молер је, као најоштроумнији од свих тадашњих вођа, поготову од Милоша, морао знати, да распарчавање земље на четири дела је посебном управом и организацијом, значи расуло, и да би као такви ти делови били у сваком тренутку угрожени и препуштени на милост и немилост непријатељу, који се налазио на свима странима, па је искључено, да би се за такву бесмисленост могло узлагати. Цела Молерова идеја заснивала се на некој уставној и парламентарној држави, како би се то дапас рекло, само што он у ово време, иако је био најлипсенији и најречитији, није можда могао ни умео да то потпуно представи и изрази. У суштини и Милош и Молер знали су шта ходе. Молер се с правом бојаво да Милош не заузме став који је раније имао Караджорђе и да његова поља не буде законима и склонима. Као што ће се касније потврдити сумња Молерова била је потпуно оправдана. Милош је Србију направио својим спахилуком, а онима који су се у било ком виду изјаснили за степијално уређење земље, које би Милошеву власт сузиле или ограничиле, Милош је одрубио главу, као што је то сачијао самим Молером, Караджорђем, Павлом Џукићем, Миштитијем Никшићем, Симом Марковићем, кнезом Прагићем, Радичем Петровићем, првотом Смиљанићем, Андријом Јокићем, Мавагијем Миловановићем, Јованом Бобовцем, Марком Абдулом и многим другима. Молерова политичка теза на крају крајем 1837. и 1842. однеће побезу, али не до ње многи Молерови следбенини, заједно са њим плајтићи главом.

Прота Матеја касније је своме сину Љубомиру Ненадовићу, да није вероватно да је Молер изговорио Милошу ове речи о подели власти, јер је, погоди, није био вештачки убијен.²³

Чим је започео устанак Молер је уредио тајно снабдевање мунцијом. Он је у селу Скели упутио бившег ваљевског учитеља Руесмира, који је ту примио мунцију, исплаћивао је и делно на разне стране.

Молер је прешао у Србију 11. маја 1815, а с њим Стојан Чупић, Симо Катић, кнез Милоје Тодоровић, Симо Ненадовић, Бојо Богићевић, прота Никола Смиљанић и други многобројни људи. Долазак ових људи у Србију дигао је дух устаника, па и самог Милоша, који је томе придавао особиту важност, поготову кад је реч о Молеру. Он је Молера издвајао од осталих старешина и подвлачио његов долазак. Истог дана кад су све старешине прешле у Србију, он пише на све стране с очитом намером да у народу изазове одушевљење како је јутрос прешао војвода Молер из оне стране и да је војске особито доволно прешло³⁴. Он дакле не помиње никога другог од оних старешина који су такође тога дана прешли, мада су сви они били угледни и значајни људи и старешине, већ само Молера.

Пошто је учествовао у ослобођењу Ваљева 15—17. маја Молер по парећењу Милошевом иде да чува границу од Сокола и Сребренице, јер му је тај терен био познат још из првог устанка. Али како је за ослобођење Пожаревца било потребно више војске, то је и Молер стигао у помоћ, учествовао у борби и ослобођењу ове вароши 19. јуна.

Молер не делује само по парећењу Милошевом, као што је то случаја са осталим старешинама, већ као човек особите интелигенције, а сав посвећен народном послу, рази и по сопственој иницијативи врло активно. Киван па Аустрију која прави сметње народном покрету, он пише Проти Матеји у Беч 27. маја: *ми јешице никакве нужне милости добили нисмо од царства: вода је јако од нас затворена... Зашто нам је удивително да овако немилостиво поступа се с народом. Што је прошло људи у Србију, прошло је кријући се од кордона. А оставшием прћем народу нашем не допушта се ни у гранична села доћи, а народа сила тамо, још из бившег фрајкора, пак знаге нико и м је, хоће да се на воји поноу подаве бегајући и препливљавајући.* Опда извештава Проту, како се обраћао и сам аустријском властима и препоручивао им народну ствар, али узалуд. „*По одозго надамо се сат на сат.*“ Истог дана Молер у име своје, Милошево и Ђукићево пише Метернику, даје му име српског главног лифера у Аустрији, неког Јована Кнауза Јакова и моли да се овом допусти да извезе известан војни материјал, који ће му бити плаћен готовим новцем.

Кад је Куршид паша с војском стигао у Зворник, једно одељење под командом Ибрахим паше упути у Мачву. Обавештео о томе Милош брзо стигне и сам у Мачву. Ту се нашао и Сима Ненадовић са ваљевском војском. У том стигне из Аустрије архимандрит Милентије Никшић, типични штрангант, неко потпуно сиров, а који је у односу на Молера био суревњив због његових интелектуалних способности. Чим је стигао, повукао се с Милошом под један храст где су усамљени нешто разговарали. У том стиже Молер и пошто је сјахао с коња приступи Милошу и поздрави га са: *Помози Бог и добро нам дошао господару.* Али га Милош удуబљен у разговор с Никшићем није приметио и не одговори на његов поздрав. Молер се мало повукао и шетао је око, не могући да разуме Милоша, да се сад, када је неопходно било припремити напад на Турке, толико залржао с Никшићем. Кад је већ изгубио стрпљење, Молер поново приђе Милошу па му јетко рече: *Господару, није сад време овде шапутати с једним човеком, и Бог зна о чем, а ћутати о послу обштему, јербо се у Дубљу једни Турци укрепљавију, а други у Бадовинце из Босне Дрину прелазе, већ чи кажи, не би ли добро било да ја с коњицима својим сад овај час на Дубље пођем, и да он Патурадије што се изван шанца по селу и пољу разбацило изненади*

и бахом а ноћу растерам, и помлатим, а да тим шансом оно учиним слабије, пак ти ујутру с пјешаком дорани те га затари, и повсди Марш-пашу када ти је зраго. Милош се прену и рече му: Добро брате, хајде узми свога коњика, а мој брат Јован, са рудничким, ако треба неки иде с тобом.³⁵

Молер је осетио да Никшић снује неко зло, али на њега није обраћао пажњу, ипак је страховао због његове мржње, мада ће му овај на крају захваљујући Милошевом страху доћи главе. Куражио је Милошу ставио до знања, да није изабрао згодан час за слушање Никшићевих интрига и да се у том моменту радило о много важнијим пословима. Само је Молер био у стању да се испречи кад је то требало, па макар био у питању и сам Милош. Ипак, после успешног боја на Дубљу 14. јула, Милош оде у Белицу а на Дрини остави Петра Молера да га сви слушају и питају.³⁶

Молер је и код Турака уживао велики углед, и кад је Куршид-паша хтео да се споразуме са Србима, он је звао и Милоша и Молера. Чувши за тај позив Милош се одмах поврати на Дрину, с намером да се одзове позиву Куршид-паше и оде у његов логор ради разговора. Разуме се, српске старешине пису се слагале са том Милошевом намером и одвраћали су га од тог пута. И сам Молер чинио је то и из речи које је том приликом упутио Милошу огледа се јасно његова брига за Милоша и страх да га Турци не задрже. Он му говори: *Како су Турци јучера са Чупићем урадили, који је такођер њима иске своје те поважне пријатеље имао, пак ево нејма га већ данас ни жива ни мртва. а тко зна, где је сада, шта ли ће се шњиме у Зворнику и најпосле догодити, а с тобом би зар друкчије и љуцкије, који но си им већ устао и почeo разбијати војске, убијати њихове и живе фатати паше? Али се вараши, да би теби у њихове руке запавшему, иколико помоћи могло то, што си им пашу овога и оне сужњеве живе одпустио?. Та зар не знаш, да Турчину ћитал и вјера његова не само допушта, него му и заповиједа досадити каурину макар и на вјеру, и преко заложеника, или барем, ако неће вјеру погазити задавши ми је, а оно хоће други који зраго и сваки, нарочито пак у оваквим обстојатељствама.³⁷*

Да је Молер прижељкивао Милошев положај и да је тежио његовој пропасти, није му се била прилика указала од ове: да Милош оде међу Турке и да га ови задрже. У том случају Молер би га бодрио и настојавао свим средствима да иде. Али се Молер напротив, друкчије понашао. Он се искрено плашио, да би Милоша Турци могли задржати, чак и убити, па га је свесно одвраћао од такве намере.

Молеру се често указивала прилика да Милошу подметне ногу и створи му незгоде које би га могле упропастити, да је па то ишао како му се касније приговарало. Али је он био далеко од тога, и тако што му није ни на памет падало. Напротив, он се старао и онда, када је нешто по својој иницијативи радио, да то буде у складу са Милошевим намерама и његовим политичким настојањима. Кад је Куршид-паша дозишао, да је Милош углавном споразум са Маршалијом и да је једно одељење војске већ отишло на Врачар, он је тражио од Молера, који је командовао на Црни, да пропусти за Београд и једно одељење његове војске, како му се на Порти не би замерило да је Маршалија био вештији од њега. Али му Молер, пак је знао да би тиме Милошу много нашкодио, и његов споразум са Маршалијом упропастио, — није допустио, већ се још јаче утврдио у случају да Куршид покуша силом прорети.³⁸

Не само да Молер није радио ништа што би могло угрозити и уздрмати Милошев положај, већ се сав предавао народном послу, настојавајући да је увек у току и сагласан с Милошевим и војничким и политичким намерама и заповестима. Можда ни један други од старешина ван Милоша није толико ангажован у разноврсној делатности, и толико одушевљен постигнутим успесима као што је то слу-

чај са Молером. Поред крвавих борби у којима учествује, он стиже да води и корисну кореспонденцију. Тако 27. маја пише Проти Матеји, који се налази у Бечу: *Част имам вама јавити, да се Србија срећно у овом масновенију налази. Ваљево, Рудник, Крагујевац, Паланка, Јагодина и проче паланке, све су поражене с турском великим штетом. Тако је милостиви Бог благост своју дао и заштићеније народу нашему да досад ни педесет људи погинуло није а Турака веће преко 2000 пало је. Турцима расписао сам, господи оближњој, по мери, Хаџи-Бег одговорио ми је на писмо, које сопствено његово вам шаљем, видете да и сми оближњи Турци тираниству овога звера Сулејман-паше диве се и чуде, и сто сведоче, зато га шаљем да ако до потребе буде тиранство ово можете и њиним писмима засведочити. Више (под) пола Турака ови житељи вичу и проклињују страну Сулејман-паше зато уредбу имали смо и глас да који год остати може и хоће и миљује тај да је сигуран за све добро своје*

Молер уме да осети потребне кораке у том моменту, он се стара да за народну ствар придобије и поштене Турке — околне старешине и да њихову наклоност искористи. Из овог писма се види и његова љушроумност и смисао за дипломатску игру коју упутише Проти. Чим је чуо како су Турци страдали код Чачка, што је била Милошева заслуга, Молер без и мало суревњивости пише Проти: „*Ново от Србије 29 маја случиши се на Чачку. Тија-паша и везиров, Скопљаков син и 7000 Турака скончало се сасвим, само до 300 утесло. Па на једној години по 1000 мртвих, много година ова баталија у Србији знаће се. Овај Тија-паша Скопљаков је, и он изашао из Београда и најбољу војску извео, и што тамо накупио, и сваки пропала надежда Сулејман-пашине.*“⁴⁰

У вези споразума, који су Срби учинили са браћом Реџеп-аге, Бечир-агом и Сали-агом из Адакала, Молер обавештава Проту: *Закључили смо без његова гј. Реџепова брата на град ни један не пущати, где су хареми турски да војска наша јаросна худо што не би поступила и да (у) подозреније у султана а у мрзост кој оближњих Турака не падне. но свуд грифова ш њима да испредајемо и Турке који се владанију његову подвргну оставимо.*⁴¹

Сва ова писма речити су доказ Молерове искључиве бриге о успеху покрета без ичега што би указивало на неке његове скривене намере против Милоша.

Улога Молерова по своме значају у другом устанку тешко да би била што мања од улоге Милошеве, поготову кад се узму у обзор Молерова писменост и интелиектуалне способности које су га красиле. Међу свим старешинама Молер се истичао, а то се запажа и по државним актима која је он потписивао. Он је са осталим старешинама потписао молбе аустријском и руском цару,⁴² пруском краљу и министру Метернику⁴³ Потом је са врховним кнезом Милошем Обреновићем потписао обавештење народу српском о закључном миру 1815. Сам Молер потписао је писмо упућено свим кнезовима 12. новембра 1815. о путу кнеза Милоша по Србији. Са кнезом Милошем и Вујицом Вулићевићем потписао је писмо упућеноprotojerima, свештенству, старешинама и народу српском. Поред кнеза Милоша и Вујице Вулићевића Молер је потписао и писмо од 5. фебруара 1816. Девлетскому Терџоману. Пуномоћје издато Михаилу Герману потписали су 15. фебруара 1816. кнез Милош, Прота Матеја и Петар Молер, као и настављеније и писмо руском цару. Писмо атомском цару од 29. фебруара 1816. поред кнеза Милоша, Проте Матеје Ненадовића и Вујице Вулићевића потписао је и Молер, итд.⁴⁴

Између Милоша и Марашли-паше закључен је усмени споразум о миру, по коме се између осталог, у Београду оснива Народна канцеларија у коју из сваке

нахије има да уђе по један кнез. Ова Канцеларија имала је бити највише административно тело. Ова установа настала је несумњиво Молеровом заслугом и његовим настојањем. А то је био знак моћи његове и његових блиских другова, пошто Милошу она никако није одговарала. Молер је мислио да та Канцеларија буде нешто слично ранијем Совјету, али са више права и надлежности него што је Совјет имао, управо да поменутом Канцеларијом буде у могућности да сузбије и искључи Милошеву самовољу. Та установа отприлике била суштина раздора између Милоша и Молера у Прагарима и на Кличевцу, а не нека подела нахија и сепаратне идеје, како је Милош то из својих интереса представио. Милош је истину био принуђен да се сагласи са установом те Канцеларије, али је од првог тренутка да би јој умањио значај и важност радио на томе да и она доживи судбину Совјета. Молер је веровао да је успео да своју идеју о ограничењу Милошеве власти приведе у дело. Милош је пак сматрао Канцеларију играчком која се даје деци да се забаве, а потом кад се задовоље, да им је одузме. У сваком случају изгледало је да су у тај мах обојица били задовољни. А од стране „Високославне Канцеларије“ под потписом Милошевим и Молеровим, објављено је народу, да Милош Обреновић *врховни кнез и првитељ народа Српскога* полази с везиром бурунтијом у народ да *мир и слатку тишину међ народ уведе и утврди, њега сви да слушају као од Бога даровану власт и заштиту.*

Сва акта Народне Канцеларије која је патписивао Милош, премапотписивао је Молер као *надзоратељ* (председник) Народне Канцеларије.

Народна Канцеларија потврђена је касније ферманом, и она је имала да буде највише српско судско и административно тело, и да одржава односе с везиром. Пројектовано је да у Канцеларији седе представници свих нахија, потврђени бератима. Међутим, Милош није радо гледао ову Канцеларију, није хтео да приступи њеној дефинитивној организацији и ишао је на то да јој умањи важност и подреди своју власт. За чланове Канцеларије постављао је људе који нису били прави представници појединачних нахија, и није водио рачуна да све нахије путем својих представника буду заступљене у Канцеларији. Притом, он их је сваког часа мењао. Молер, као председник Канцеларије живео је стално у Беогарду и био у сталној пословној вези са Турцима. Милош је чешће путовао кроз народ, и ова веза и непосредан контакт Молеров с Турцима никако му нису били у волји, јер се бојао, знајући Молера као добро писмена и вешта човека, да он може с Турцима уdestити нешто против њега. Иако није имао повода за било какав страх у том погледу, његови поступци одавали су право стање његових осећања, која су се одражавала у немиру и неспокојству. Без никаквих оправданих разлога Милош је у јануару 1816. пише једном члану Канцеларије, а своме пријатељу: *Чим примиш моје писмо, узми мој печат из Канцеларије и пошаљи ми га без одлагања. Друкчије да ниси чинио. А та господи нека без мене раде о себи што знају.*⁴⁵ Затим Милош Нарадиу Канцеларију потпуно игнорише и не општи с везиром преко ње, већ преко свога писара Димитрија Ђорђевића.

Овакво држање Милошево учинило је да је Молер почeo стицати уверење, да је Милошев пристанак на Кличевцу код Ваљева, да раде све сагласно, као и за оснивање саме Канцеларије — био Милошев маневар, док не седи згодније у седло и не утврди своју луну власт. И Молер је постао врло озлојођен. Ово је када био први камен спојица, јер код Петра Молера отада је почело да расте незадовољство противу управе и новога реда у земљи, а то су приметили и његови другови, као што он сам то наводи у писму упућеном Јовици Адамовићу, Митровчанину, које гласи:

Љубазниј Г-р Брате Јовица Адамовићу. Ваше више от З писма есам примио и разумео за нуждну исплату, но ја нисам имао времена одговорити, нијам се да сте ви већ искусили мое правдольубиво сердце, да и сам желим на само свакиј свој да добије но и за поључне друге помоћи дати, а камо ли пријатељу своме, него ви пишите Г-р Милошу, немајте само мене, ер Друштво мисли, из многог мог постракавиња за вас, дае то из некакве особите ревности и интереса, кога ја от вас имам, а познасте да есм пријатељске љубави, да више нема друго рачун без никакве Скупштине видели нисмо нити ће се видити ово до Воскресења, а потом биће кнезова Собрание и видиће се, онда биће вам од вашег реста, него да тог доба препоручете се и код Г-р Брата Милоша, остием ваши брат

24 марта 1816 год.
У Београду.

*Петар Молер Николаевић
надзоратељ Канцел. Србске*

Није познато да ли је после овога дошло до каквог објашњења између Милоша и Молера, али је несумњиво да Молер своје позиције у Народној Канцеларији није тако лако напушта. Тако је, вели Гргур Јакшић⁴⁷ између Милоша и Молера дошло до сукоба, на сву прилику после изјаве Молерове да му неће допустити да управља земљом по својој волji, без Народне Канцеларије, коју је народ тражио као гаранцију против самоволje појединача и коју је султан ферманом био потврдио.

Да би свој поступак некако оправдао Милош сад почне изуштавати гласове у народ о Молеровом харчењу народног новца, да народни новац троши на своје потребе итд. Међутим, народ није о Молеру мислио онако како је то Милош жељео да буде. Напротив, народ је Молера ценио, поштовао и волео, и био му врло одан, тако да се у то време народ почeo делити на Милошевце и Молеровце. У аустријској ратној архиви нађен је документ да је 29. марта 1816. Сигентал јављао у Беч да су старешине, односно народ, подељени у два табора, на присталице Милошеве и присталице Молерове.⁴⁸

Милош се толико био уплашио јод Молера да је употребио сва могућа дозвољена и недозвољена средства да му узме главу. Поред Молерових, тобож, новчаних несправности, Милош је убацио у народ, како је Молер говорио Марашији, па чак писао и у Цариград, да би он могао одузети оружје од народа (што је Порта захтевала а Милош одбијао), само кад би он био на месту Милошевом. Да би Молера што више ошрио, Милош закорачује и у његов приватан живот, оптужујући га да је живео у недопуштеним односима са двема женама, и да је противно заповестима свете цркве мрсио у постовима и у посним данима итд. Такве је вести Милош пустно у народ Марашији пак говорио је, да му (Милошу) Молер ради о глави, у намери да заузме његово место, и да је преко својих људи радио да Србију доведе под аустријску власт, а те би интриге заплеле Порту у рат са Аустријом и донеле земљи нове несреће.⁴⁹ Милош је говорио да је Молеров агент код Аустрије Милош Урошевић, који је сличну службу вршио и између Кађорђа и аустријских пограничних власти.

Уз то, владника Мелентије Никшић, човек потпуно сиров и без моралних скрупула, који је имао неких мутних и магловитих тежњи, гледао је у Молеру далеко способнију и умешнију личност, која би га у тим његовим неразумним тежњама, свакако омео, па га је код Милоша денуцирао и овога подстицао против Молера. Мелентију се приписује да је тобожију Молерову понуду Турцима потказао Милошу. У том погледу играо је ружну улогу и негдашњи Мелентијев писар, а тада секретар Народне Канцеларије Јован Миоковић.

Милош је исто тако протурио кроз уши Марашлији, да се у Молеровој кући и под његовом заштитом налази стари капетан Карађорђев Радич Петровић, који је познат као Карађорђев човек и чије су везе са Молером врло сумњиве. У ствари, било је тако да је Радич Петровић потпуно осталео, онемоћао, осакатио и материјално потпuno пропао, нашао ухљебље у Молеровој кући. Молер се у први мах морао правдати код Марашлије због Радича, а на крају је и Радич поделио судбину са Молером, по жељи кнеза Милоша.

Радећи систематски да Молера уништи, Милош га је на скупштини народних старешина, пошто је ове у већини припремио и придобио за свој план, о Ђурђеву дану 1816, у присуству Молеровом, који није имао појма о томе шта је било припремљено, лично оптужио: за проневеру велике суме народног новца, за рад о његовој (Милошевој) глави, у намери да заузме његово место, за рад да Србију доведе под аустријску власт, итд.⁵⁰. Потпуно изненађен Милошевом оптужбом, Молер викне: *Лажеш Милошу*⁵¹. Лицемер какав је био по природи. Милош сад рекне: *Ја сам вам браћо, до сада био старешина, а од сада ето вам Молера.* — „На ове речи Шумадиски и Прекоморавски кнезови, по већ раније утврђеном договору, скоче на Молера, сваку га до кошуље, немилосрдно истуку и вежу. Јегове присталице пак, којих је било доста међу кнезовима из горњих нахија (валjeвске, соколске и шабачке), изненађени овим препадом и оптужбама, преплаше се, и нико није смео маћи прстом. Милош је знао, без сумње, какав ће утисак изазвати својом оптужбом, али ипак стапе тобоже умиравати кнезове, који су тражили смрт за издајника. Молер, чији је живот дошао у опасност од убоја, пао је у постельју и чуван је као злочинац, све његово имање одмах је конфисковано, у вароши се о њему проносили свакојаки гласови, говорило се о његовом издајству, да је проневерно 40.000 гроша народног новца, да је живео у недопуштеним односима са двема женама, да је противни заповесстима Свете Цркве, мрсно у постовима и у посним данима итд.“

Казну над Молером српске власти нису смеле извршити, јер је између Срба и Турака постојао споразум да српске власти могу осудити извесног кривца, али извршење казне припадало је београдском везиру. Тако је Молер био предат везиру. Овај је одмах осетио о чему се ради: да Милош у Молеру види супарника и да је са кнезовима удео да овоме узме главу. Марашлија је примио то, да се Молер могао огрешити о народну касу и с обзиром на то да га је Милош сматрао супарником. Марашлијина политика била је да му сачува главу, па је понудио да он покрије мањак, ако овај не прелази 20.000 гроша. Али Милош на то није пристајао већ је подговарао кнезове да ови иду везиру и непрестано траже Молерову главу. Марашлија је био на муци, и да би својој савести олакшао, или се бар тако правио, он затражи мишљење београдског кадије. Овај, пошто је целу ставр размотрио поднесе извештај Марашлији: да везир има власт све да учини, али да за Молерову смрт нема довољно основа.⁵².

Везир одлучи да Молера сачува. Међутим, Милош није могао бити спокојан док противника не уништи, како је то увек радио у сличним случајевима и сутрадан (30. априла) поново пошаље нахијске кнезове везиру пошто их научи како овога да моле. Кнезови дођу везиру да траже да им изда Молера да они над њим изврше казну. Истовремено му предаду и писмену молбу у којој кажу:

Честитоме и великому везиру Марашли Али Паши урумелискоме и Бјелиградскоме, нас свију обркнезова и прочи срезски, наше поздравље. Ми доле сви подписаны великомошћијешему нашему царју султану Махмуту и теби Честитом и великому везиру, као царском већилу, обавезали се есмо, о первом нашем састанку с тобом у

Ћуприји с нашим великим кнезом Милошем, царју и теби свагда у вјерности бити, и злочинце кои зло чини и чинити мисле, између нас да требашо тако исто и од данас унапредак ми на оној истој тврдој заклетви и рјечи стојио и стојати ћемо и нашему великомошћнијешму Царју Султану, и теби великоме царском везиру, нашему Оцу и покровитељу вјерни и обавезујемо се бити, зато ми дванаест обркнезова и сви остали кнезови и кметови пашалука Београдскога, љубимо ти твој скут и руку, да би нам тог истог нашег и вашег злочинца и непријатеља Петра Молера, кои мисли овај Народ опет побунити и велики немир међу нас увести, нама у реке предати, да би он по своме дјелу жестоку казну приимио кое ако се он нама у руке не преда, сви ће наш Народ у великому немиру бити, но се ми сви кнезови и кметови теби молимо и љубимо ти скут и руке да би нам га у руке предали, да би он нама сиротињске велике рачуне и силне трошкове показао и народу објавио.

(М.П.) Наше београдске обркнез Павле Поповић

(М.П.) Наше Крагујевачке обркнез Ђука Филиповић

(М.П.) Наше рудничке обркнез Ђурђе Филиповић

(М.П.) Наше ужицке обркнез Мишило Радовић

(М.П.) Наше ваљевске обркнез Рако Тешић

(М.П.) Наше шабачке Милосав Трифуновић

(М.П.) Наше соколске Никола Новаковић

(М.П.) Наше смедеревске Вујица Вуличевић

(М.П.) Наше пожаревачке Марко Теодоровић

(М.П.) Наше Тијуприске Милосав Здравковић

(М.П.) Наше јагодинске Милоје Теодоровић

(М.П.) Наше пожешке поп Никола (Костић)

и сви остали кнезови Срезски то ми сви говоримо.⁵⁴

30 априла 1816 годи

У Београду

Марашија је покушао да кнезове одврати од њиховог захтева, али они научени са Милошом да остану упорни у том захтеву, на растанку сви повичу везиру: Ја ми, ја он. На крају крајева, Милош се послужи и последњим својим уобичајеним средством: пропре новац пред Марашију, што упало.⁵⁵

Везир нареди, те једне ноћи Молера удаве. Поред њега удаве и Радича Петровића, Молеровог пријатеља, којег су такође по хапшењу Молеровом затворили, као и некога Јована Бељу, који је правио лажни новац. Молеров писар Сима Милутиновић-Сарајлија, касније познати песник, у страху за свој живот побегао у Видин.

Један запис⁵⁶, каже: „Ва лето 1816 удави Али-паша војводу Петра Молера и Радича капетана у Београду по веленијем Милошевим“. А. Ј. Г. Ненадовић,⁵⁷ да Милош и сам није одрицао да је он дошао главе Радичу Петровићу.

Тела појављених били су избачена на Калмегдан, само у гађама засуканим до више колена. Сваки је од њих имао на врату усукану гужву од ужета с провученим клиром, којом су дављени. Молер је лежао у средини налеђице, Радич с десне стране, а кујунџија с леве, обојица потрбушке. Ту су лежали цео дан, да их пред вече, по некима митрополит и Срби измоле од Турака, а по другима буду укрићени и сахрањени на крају гробља с леве стране цркве.

По Ракију, на Молеровом погребу, запитао је један уплакан срдник некога од присутних: *да ли је право то што се учини с Молером?* Право је, одговори овај, кад сте ви људи, код којих може тако што да бива.⁵⁸

Оно што се догодило у Скупштини, из извора је Вука Караџића. Али постоји и друга верзија. Њу је дао Константињ Ненадовић.⁵⁹ По тој верзији Прота Матеја Ненадовић и Радич Петровић брањили су на скупштини Молера од Милошевих напада, је је с тога Милош ђут напустио скупштину, отишао Маршиљи и рекао му, да се скупштина кнезова састала ради тога да сазна ко ће бити у Србији први старешина, Милош или Молер. Да би што више распало свађу између Милоша и Молера, Маршиљи је повладио Милошу изјављујући да је Милош први старешина, после чега се Милош вратио у скупштину и поново напао Молера, те је то Молера изазвало да Милоша позве на мегдан, што Милош није хтео учинити, већ је поново напустио скупштину. После овога и Молер је отишао Маршиљи, који се правио да ништа не зна шта се на скупштини десило, те је Маршиљи похвалио и Молера, и чак му поклонио позлаћену сабљу, што је Милоша много разљутило. Милош је тада са својим присталицама поново отишао Маршиљи да тужи Молера. Паши је одговорио, да нема право да се меша у српске међусобице, те ако кнезови имају шта против Петра Молера, искака му сами суде и осуде га, а они ће после извршити пресуду. После овога Маршиљи их је пустио да оду, но Милош се поново вратио њему, подмитио га и с њим се договорио, да се Милош с Молером привидно измири и са својим момцима доведе Молера у град, па да у граду Молера нападну турске делије и Милошеви момци, вежу га и предаду Паши да га он убије. Овако је после и учинено. Нападнут у граду, Молер је из пушке убио две пашине делије и сабљом убио неколико нападача. Савладан, Молер је ухапшен и у тамници убијен, заједно са капетаном Радничем и неким кујунџијом који је ковао новце. Ово се десило у прву суботу увече, после Ђурђевдана. Ове податке сачињио је Ненадовићу Тома Вучићу Перишћићу, који је и сам учествовао у завери против Молера.

Овако трагичан крај Молеров последница је Милошевог страха да би могао изгубити власт и тежња да Молера по сваку цену уништи. У том шилју Милош се послужио свим средствима. Људе који су позвани на скупштину о Ђурђевдане 1816. Милош је нарочито пробао. Треба ући у састав те скупштине, јер се помоћу тога долази до потребних закључака и ближи истини. По Вуку изгледа, да је то била скупштина само кнезова. Кумберт каже, да је то била скупштина кнезова и вићених људи. *Др Гавриловић вели да је то била скупштина „народних старешина“.* По Јакшићу рекло би се, да је то била скупштина кнезова, јер вели овако: *Осетијују да су многи кнезови из ваљевске, соколске и шабачке нахије на страни Молеровој, и да могу утицати на кнезове из других нахија и довести његов положај великог кнеза у зависност од Народне Канцеларије.* Милош је решио да се оправди Молера. А затим: *Пошто је кнезове из Шумадије и Браничева уверио, да је Молер издајник и спомишио им да ће га за то на скупштини оптужити, тражио је од њих да га том приликом нападну и вежу и да захтевају да буде кажњен смрћу.*

Према свему, дакле, изгледа да је то требало да буде скупштина кнезова, али да на њој нису били сви кнезови, док су истој присуствовала и лица која нису били кнезови. Др Гавриловић каже, да су „искуњени кнезови“, као што је то обично био (дакле сви) отишти Маршиљи-Али Паши, и на његовом дивану почитавши су им фермене које је народ добио крајем 1815. и почетком 1816. године. *Кнезови и још неколико лица, свега седамнаест на броју, били су огрунути биньанима од стране везире, који је хтео да им тим докаже своје задовољство с њима и да их одликује.*

(Др Гавриловић је навео да су ово подаци из аустријске ратне архиве). На Скупштини је, дакле, било свега 17 лица, а међу њима, поред кнезова, и других, вероватно како то каже Куниберт „виђених лица“.

На Скупштини која је започела рад на Ђурђевдан 23. априла 1816. учествовало је 17 лица — депутата. Опружбу против Молера, упућену 30. априла великом везиру потписало је свега 12 лица — депутата, што значи да је 5 лица одбило да потпише тужбу. Како су акт о опружби потписали свега 4 нахијска кнеза (Милосав Здравковић, Марко Теодоровић Абдула, Вујица Вулићевић и Никола Новаковић) и две кнежинске старешине (Рако Тешић, који није био обркнез како је потписао на опружби, већ срески — колубарски кнез, док је нахијски ваљевски кнез био Прота Матеја Ненадовић, и Милицав Трифуновић), што опет значи да су осталих 6 потписника били они Кунибертови *виђени луди*. У великом делу Мите Петровића налазе се имена свих лица која су у то доба имали било какву важнију функцију у обисвљеној Србији, поготову нахијских и среских кнезова.⁶⁰ За Ђуку Филиповића, Ђурђа Филиповића, Михаила Радовића и поп Николу Костића не види се да су имали било какву политичку функцију, а најмање назначеных кнезова у поменутом акту. Према томе, они ће бити ти Кунибертови *виђени луди*, поред Павла Поповића и Милоја Теодоровића, који такође у то време нису били нахијски кнезови, већ чланови народне канцеларије.⁶¹ А да они у то време када се одржавала та скупштина (23. до 30. априла) нису били ни нахијски кнезови ни кнежевске старешине, види се из списка ових који се мало што изнаже наводи.

Према свему томе изгледа, да Милош у ту скупштину није позвао ни све нахијске кнезове, а поготову није позвао кнежинске старешине, него је бирао између једних и других оне који су му се свијали, а како је ових било мали број, довео је на скупштину оне тзв. *виђене луде*, који ће гласати и потписати све оно што Милош буде зажелео и што буде потребно да би се одржао на власти.

У напред наведеној књизи Мите Петровића налази се одељак под насловом: *Прве нахијске и кнежинске старешине. И он гласи: Прве народне и нахијске старешине постављене су и то: на дан 14 новембра за нахију грочанску Вићентије Петровић, а после на дан 19 децембра 1815 године постављени су: за београдску нахију, којо је приодodata и грочанска Вићентије Петровић, за ваљевску прота Матеја Ненадовић, за јагодинску Милета Рађојковић, за крагујевачку Ђорђе Парезан, за пожешку Радосав Јелечанин, за пожаревачку Марко Абдула, за рудничку Јован Обреновић, за смедеревску Вујици Вуличевић, за соколску Никола Новаковић, за шабачку Илија Марковић, који је крајем месеца априла 1816 отишao за члана београдске Народне Канцеларије, а на његово место дошао је Јеврем Обреновић, за үжишку Јован Михић, за ћупријску Милосав Здравковић Ресавац и за Пореч Стојча.*

Првих дана 1816 године за кнежинске старешине постављени су:

У београдској нахији: Павле Маринковић — Гошић, Катић и Живко Махиловић,

у ваљевској нахији Јован Бобовац и Рака Тешић,

у јагодинској нахији Илија Вукмановић и Косовац,

у крагујевачкој нахији Петар Топаловић и Маринковић,

у пожешкој нахији Гача Јовановић, Илија Поповић и кнез Бабић,

у пожаревачкој нахији Стеван Добрњац, Маринко Џодић, Стока Џамињановић,

Ивко за голубачку кнежину кога је 11 марта 1816 заменио Павле Душмановић, затим, Милун за звишку кнежину и Павле за Мланску,

у рудничкој нахији Јован Лазић-Козељац, Ђорђе Остојић, Василије Поповић и кнез Петриша,

у ужичкој нахији Јован Митровић-Демир и Марко Лимуновић.

у шабачкој нахији Марко Штитарац из кнежину поцерску и мачванску, и за његовог помоћника, да врши дужност у Мачви Сима Ковић, затим, Марко Костић-Цанџарин и кнез Милосав, а за кнежину тамнавску Раде Радосављевић.

у ћупришкој нахији Стојан Петровић.

То су дакле, прве нахијске и кнежинске старешине, које су постављене после мира закљученог између Милоша и Маршиље. Први од њих, за грочанску нахију постављен је 14. новембра а за остале нахије 19. децембра 1815. Кнежинске старешине постављене су првих дана 1816. године. Из текста се види да је у току 1816. године било извесних промена, и оне су све напред потирале. Према томе, других кнезова, односно нахијских и кнежинских старешина у току 1816. године или бар до 30. априла 1816. године није било више њих. А то значи да је међу њима који су потписали акт о Молеровој оптужби било б лица (дакле половина), који нису били ни кнезови, ни кнежинске старешине, већ су као „виђени људи“ позвани на скупштину, присуствовали овој и потписали поменути акт.

Од 13 нахијских кнезова (рачунајући ту и поречког) само су четворица потписали ону кобну оптужбу против Молера, а међу њима Вујица Вулићевић убиша Кађорђев, Марко Теодоровић Абдула који је 1821. и сам дигао буну против Милоша, а касније је мучки убијен од њега, и Милосав Здравковић Ресавац, који је учествовао у милетиној буни 1835. године против Милоша и у вучићевој буни 1842. Док су од 30 кнежинских старешина потписали оптужбу само двојица. За илустрацију прилика које су владале при сазиву те скупштине и на самој скупштини и очену Милошевих карактерних особина, ове су чињенице од велике вредности.

Молер, као врло способан, необично храбар и за оно време интелектуално најјачи од свих старешина, пробудио је код Милоша сумњу и страх да ће га као такав моћи скинути са његовог високог положаја, и да би га у томе осујетно, користио све могућности да га упропасти. Овако удешена и намештена скупштина о Ђурђевудне 1816. најбољи је доказ за то.

Међутим, Молер не само да је био далеко од издаје, већ далеко већи патриота од Милоша, који је свој патриотизам измешао са својим личним интересима, док је Молер дао доказ да му је народ и отаџбина много пречи од личне користи, па чак и од живота. Он пред саму своју смрт, кад није било ни пајмање пероватиће да ће јој избегти, не одаје тајну да се Милош 15. фебруара те године обратио Русији преко Михаила Германа и тражио њену интервенцију и покровитељство. А да је то учинио, не само да би спасо себи живот, већ би и Милоша могао упропастити. Милош би на његовом месту свакако тако учинио. Молер је много и искрено волео свој народ и своју отаџбину, и радије је жртвовао и свој живот него што би свом народу примио несрећу.⁶²

Др Михаило Гавrilović у своме великому делу⁶³, на једном месту вели: Да је Молер злоупотребљавао народни новац, то је несумњиво, он је имао дефициита 12.760 гроша, сем неких дугова, које је ваљало исплатити, или политичке оптужбе биле су лажне, а оне су му и дошли главе. Извесно је, да Молер није ништа шуровао с аустријским властима... Варадинска генерална команда чим је добила извештај из Земуна о Молеровој афери, као и о оптужби да је снтригирао са Аустријом, одмах је издала наредбу, да се Милошу Урошевићу, тобожњем аустријском агенту,

за кога се било чуло да је први доставио Маршилији што се десило у книжевској склопштини, забрани прелаз у Србију до даље наредбе и да се протоколарно саслуша откуда је поникла верзија да је он умешао Аустрију у ову ствар.

Међу онима који посе грех што је српска историја новијег доба ту и тамо искривљена, долази у први ред Вук, који је у својим списима за све недужне жртве Милошеве лавао овоме за право, док је Милошева зла дела и његове злочиначке склоности мудро прећуткивао. Колико су заслуге Вукове за правописну реформу велике и славне, толико је његова неправдост и пристрасност у његовим историјским списима ситна и бедна. Његова *тајна граћа* с аманетом да се не отвара у XIX веку, а у којој је дао праву слику Милошевих неваљалстава и злочина, не може га оправити, пошто су његови објављени списи 70 година обмањивали и криво обавештавали из генерација. У својој граћи⁶⁴ он каже *Доказује се, да су и Молер и Никшић не само говорили Ами-паши него и писали у Цариград, да би се од народа могло покушити оружје, кад би Милош хтео, и да би они, кад би на њесову месту били то ласно могли учинити*. Ако би ово била истинија што Вук тврди, каквог би рачуна имао Маршилија, и да ли би смео да овога и турског човека дави. Истинија је да су Турци били амиши за новцем и да се многа ствар путем мита код њих могла обавити. Али се не зна да су они улазили и у издајство за новац. Осебијај одговорности и дужности према својој држави код њих је био јако развијен и у том погледу није могло бити споразума између Милоша и Маршилије. Једног човека који Цариграду нуди услуге, и то такве услуге да разоружа српски народ Маршилија није смео удавити, па да му Милош понудио не знам какву суму.

Милош је у тајности говорио нахијским старешинама да је Молер у споразуму с Турцима, док је Маршилију уверавао да Молер шурује с Аустријом против Турака. Ни једно ни друго није било тачно и Милош је то добро знао, али му је било потребно ради своје безбедности да срушчи Молера као што је и учинио

Мил. Ђ. Милићевић у своме *Дневнику*⁶⁵, под 3. јулом 1875. каже: *Свратих Ракићу, и ту затекох г. М. Максимовића да чита своју драму „Кнез Милош“. Понуди се да и мени прочита како је у својој драми насликао Скопљака. Ту му на сцену долази Молер, кога је он начинио турским утвором. Рекох му да је то неправедно, неверно: да се срамом потеже чак и на гроб једног заслужног Србина коме се још не зна ни кривица за коју је главу изгубио. Он се поче бранити Вуком, на што му рекох да је Вук тек споменуо кривицу Молерову али је није доказивао. Максимовић доказиваше потом да се не мора држати историје, нашто ја планух да не дам паре за ову уметност која кола истину. Мени је требало рече он, да Милош изађе велики и за то вила да неко буде сатана — па нека је то Молер..*

„Кад сам, прича Чика Љуба Ненадовић упитао пок. Милана Максимовића професора, писца драме „Милош Обреновић“: зашто онако нагрдисте војводу Молера, кад је то био врло заслужан човек? Он ми је одговорио само једном речју Криминал. Пок. Максимовић је овим, вели, признао да је учинио криминално дело, да се одрешио о истину, да је нагрдио једног заслужног човека“⁶⁶.

Захваљујући таквим људима одржала се фама, подметнута Милошевом злобом о Молеровом издајству. Али ни једна лаж не може да траје дugo, на крају ипак истина продре. Михаило Герман, присни поверијник Милошев и потпуно информисан о онога што се у то време догађало у Србији и око Милоша, пише овоме 13. марта 1822:

„Ви сами знајте, Господар, какија највећи сплетени били от шабачког митрополита Милентија против покојнаго и нешчастнаго Молера, а после цела Србија признала је и њего непријателу што он погибе неправедно, него све поздно било и исује, иб ће баш

јесо нестало, а Бог отместил Милентију, злоковарному намеренију јего".⁶⁷ Само што Герман, ухљебљен од Милоша, не удари директно на њега, већ на Милентија. Али је невиност Молерова потпуно утврђена.

Прота Матеја говорио је своме сину Љубомиру: „Убиству Молерову никако није могао бити узрок у некакву пријатељству његову с Турцима, јер га онда Турци не би хтели убити“. Прота је веровао, каже његов син Љубомир, да је Молер убијен, не што је сметао ослобођењу Србије, него што некако сметао лично Милошу".⁶⁸

Леполд Ранке, којег је грађом за своју књигу снабдео Вук, говорећи о смрти Молеровој на крају каже: „Тако погибе први претседник Српско-народне канцелараје на начин најблаже говорећи, сасвим неуређан.“⁶⁹

А др Гавриловић, дајући резиме о Молеровој смрти вели: Петар Молер је страдао углавном стога што је Милош хтео да се оправди једног члана који је имао намеру да га Канцеларијом ограничава. Тако је он Народну Канцеларију, која је требала да буде репрезентативно тело и са знатним административним и судским атрибуцијама, као што је помишљено 1815 године кад је тражено да у њој седе нахијски претставници, свео на своју обичну канцеларију.⁷⁰

Осим за издајство Милош је Молера оптужио и за расипање народног новца и служење овим за своје личне потребе, као и неким дефицитом од 12.750 гроша.

Или Вук, или Куниберт, који су познати као пристрасни писци, јер су Милошу у свакој прилици давали за право, док су се о његовим противницима увек лоше изражавали, не помињу ништа о неким Молеровим новчаним ненсправностима. А они то свакако не би пропустили да учие да им је што у том погледу било познато. Међутим, др Гавриловић на једном месту вели: *Најзад, Молер је био расипач и није се устезао да народним новцем подмирује своје потребе, право које је „Врховни кнез“ само за себе задржао.*" А на другом месту: „Да је Молер злоупотребљавао народни новац, то је несумњиво, он је имао дефицит 12.750 гроша, сем неких дугова које је ваљало исплатити, али политичке оптужбе биле су лажне...“ За ово се др Гавриловић позива на књигу Мите Петровића (*Финансије и установе обновљене Србије, стр. 913.*) Петровић ту овако каже: „Петар Молер, претседник београдског народног суда, Народне Канцеларије, од појединих нахија, као и 8 априла 1816 године од нахије ваљевске, примио је порез, но на брзо за овим, крајем истог месеци априла, погубљен је и сума пореза од 12.670 пореских гроша осталла је код њега непредата народној каси. Сем тога, морала је народна благајна исплатити и Молеров рачун: „за брашно што узе Молер 787 гроша, Давичу банкарку „за Молеров дуг аши“ 1100 гроша и 22 јуна исте године, „за конте“ узетих ствари „Деце Молерове“ издато Урошевићу 822.10 гроша.

Петровић је цифре узео из књига, али да ли је Петар Молер као председник Народне Канцеларије, лично примао тај новац и чувао код себе, он то не објашњава, бар на том месту. Али у другој прилици он је јаснији и из тога се може закључити да Петар Молер није био тај који је примао новац. Овако се Петровић о томе изјашњава:

Пошто је Народна скупштина свршила ове прве најважније послове, кнезови чинови разшили су се по селима, споштили народу плаку и ради Народне скупштине, и одмах приступили распоређивању, а затим и прикупљању пореза. (Скупштина је одржана 19. децембра 1815 године). Праву суму наплаћеног пореза први

пут пријат је кнез Милош ни дан 15. јануара 1816 у селу Палмиши „од кнеза Проте“ из нахије виљевске у 5000 гроши. Од тога дана па до 3 маја кнез је примао 577.813.32 гроши.

Прикупљени порез нахијске стваршине доносили су и предавали у Црнуће, а из нахије шабачке, вадевске, београдске, смедеревске и јагодинске, предавале су у Београд. У Црнућу примао је сам кнез Милош, а у Београду његов помоћник Димитрије Ђорђевић.⁷¹

Значи, да у Београду порез није примао Петар Молер, већ Димитрије Ђорђевић, који је до фебруара 1817. год. био благајник. Према томе Петровићево тврђење да је Молер примао порез је произволно.⁷²

Кнез Милош је прекинуо сваку везу са Народном Канцеларијом 10. јануара 1816. када је постало писмо Димитрију Ђорђевићу, да узме његов мур из Народне Канцеларије и да му га незадржано пошаље.⁷³ Отада кнез Милош општи само преко овога Ђорђевића, који му је био веран стуга и који је све новце примао у име Народне Канцеларије.

Други важан функционер у рачунским и благајничким пословима био је Јован Микловић, смртни непријатељ Петра Молера, који је највише допринесо смрти Молеровој.

Прави књиговођа, који је на дан 19. децембра 1815. саставио главни буџет пристода и расхода за Митровско подугође, извршио разрез пореза, задужио сваку нахију и скакој отворио своју партију, и погле уводио редом сваку примљену и из дате суме, био је секретар Јован Микловић, који је ту дужност отпраћао до краја месеца новембра 1817.⁷⁴

Са оваквим људима као што су били Димитрије Ђорђевић и Јован Микловић, јеали благајник, други књиговођа, Милош је могао по смрти Молеровој све заместићи што је хтео и што му је требало, па и тобожњи дефицит који је Молер остварив, јер иртва уста не говоре. А Јован Микловић служио је као оруђе Мелентију Никшићу против Молера.⁷⁵

Јасно је да Молер као председник Народне Канцеларије није примао новац од пореза, већ благајник исте Канцеларије Димитрије Ђорђевић, што је и логично, поготову што је Милош потпуно игнорисао Молера и све радио преко Ђорђевића, те није без интереса да се и с друге стране та ствар испита.

Ако је Молер, као што је то за њега речено још 1812. године чинио злоупотребе са народном имовином, како је било могуће да он и после тога заузме један тако висок положај, као што је био положај председника Народне Канцеларије, који је по своме значају и важности долазио одмах из положаја првоништвног кнеза? Тада Милош који је несумњиво био у току мисли Молерових, јер му је овај у очи казио да неће допустити да он узме сву власт у своје руке без никакве контроле, није у овој чинећини имао разлог да се баш због таквих Молерових склоности одупре сваком притиску, ма од кога он долазио, те и да Молер дође на такав положај? Да ли је Молер, за кога је утврђено, да је био најмудрији и најинтелигентнији од свих својих савременика, поготову да је у том погледу далеко позадиши Милоша, био толико малоуман, да у јеску борбе коју је Милош са највећом жесточином водио противу њега, уласи у једну такву аванттуру као што је утвђа народниот кнез? Молер као мудар и опрезан није био свестан тога да ће један такав његов поступак, у тако бешиштедијој борби коју је Милош започeo у тренутку кулминације те борбе, бити за њега судбински и кобан? И најзад, тада Молер ако би гимста био сјећор љубаш и амнішан на новац, није обзиром на своју окретност и спаљивљивост

узео пронаћи неки згоднији и вештији начин да задовољи ту своју тежњу, него што је банална утаја, коју упражњавају ситни и ограничени умови?

Има тако извесних момената у историји који се не могуничим доказати, као што је то у овом случају невиност Молерова у погледу тог фаталног дефицита, поготову кад је он тако вешто удешен, или путем интуиције и околности које се стичу, у овом случају око тог дефицита, долази се до вероватноће да је он намештен.

Што се тиче оних ситних ствари — рачуна неплаћених за Молера, за брашно, за ашу, за ствари дече Молерове — далеко је од значаја који хоће да им се прида и да се и то узме као харчење народне имовине од стране Молера. Шта више то је доказ да се чепркало на све стране да би се некако потврдила Молерова склоност за расипање.

У то време председник, чланови и особље Народне Канцеларије нису имали плату, али су зато добијали храну у натури, а народ из њихове околине кулуком им је свршавао све послове у кући и у пољу. Према томе рачун за ово брашно Молер није направио без основа. Али се не види разлог зашто је овај издатак пао на терет „разних расхода“, кад се по буџету расхода за Митровско полугође 1815 године налазно предвиђен издатак за храну и друге трошкове ових службеника.⁷⁶ Сем ако и ово књиговођа Јован Миоковић није удесно како би Молеру паудио.

И рачун за Молерову ашу и издатаке за дечу Молерову, такође су намештени. Кнез Милош је имао обичај да чини поклоне народним старешинама и њиховим породицама, па је то чинио и Молеру, а кад је требало да се Молер укаља и упрља, онда су му и ти кнежеви поклони бачени на терет. У продужењу тих издатака на терет разних расхода долазе поклони и другим лицима, али којима нису ти поклони подметнути као Молеру, да су харачили народну имовину. Тако се ту помиње и аша за Вујицу Вулићевића од 1.500 гроша, за застиста у соби Вујићиној за 174 гроша, па за кнезовске капуте купљене кнезовима народног београдског суда 500 гроша, па за купљене чакшире Благоју из Кинђа 85 гроша, па за сребро кнезу Бучићу 958 гроша, па за кућу купљену и поклоњену Николи Хаџи Брзаку 5.000 гроша, па кућу за неку девојку 411.12 гроша, па за плац Мијаковићке (врло могуће је оног Јована Мијаковића) 1100.36 гроша... Тим људима ови кнежеви поклони нису уписаны у грех, као што је то учинено Молеру. Али Милошу је требало да Молера обешчасти и осрамоти, па је и поклоне које му је у своје време дао сад приказао као да их је Молер самонόльно набављао на рачун народне касе.

При хапшењу Молеровом његова сва имовина била је конфискована. Међутим грижа савести што је Молера без крвице убио није Милошу давала мира и да би колико толико своју савест умирио, није допустиво да се имовина Молерова прода. Из документата се види, да су синови Петра Молера Сима Молеровић начелник среза триавског и Ранко Молеровић 15. априла 1847. имање исплаћено од свога отца у Бабиној Луци продали попу Софронију Хаџићу-Марковићу за 100 дуката.⁷⁷ Из тога се документа види да се имање сатојало од воћњака, ливада, њива, забране, винограда и воденичног исета. Из истих разлога Милош уdomљава кћерку Молерову и чини друге помоћни Молеровој породици.⁷⁸ А кад је Молерова жена умрла, брат Молеров Јован Хаџић 3. марта 1820. извештава кнеза Милоша, да је троје дече Молерове остало код њега на издржавању и препоручује му сина Молерова Симеуна, који је вичан молерском званију да му омогући изучавање тог заната.⁷⁹

Милан, дакле, сад све чини да олакша своју савести, али и даље спречава да се Молерова невиност обелодави. Дуга владавине Милошевића и његове династије наје допуштало да се све ствари око Молерове смрти испесу на светлост дана и

рашните а улици и удворице трудали су се кроз све време да Молера представљају као човека склоног издаји и харчењу народног новца и тако правдали Милошев злочин, зашто су од Милоша и његових потомака издашио хонорисани.

Молер није био без грехова, као што ни један човек то није, али његови грехови нису били такви и толики да би могли засенчити и замаглити његове велике заслуге и његову снажну улогу у борби за ослобођење српског народа, као и његове политичке концепције за уређење новостворене државе. Успоставило се шта више да је он био најнергичнији од свих осталих старешина за постављање правилних и савремених основа нове државе. И упркос настојању Обреновића и њихових кортеша да Петра Молера укаљају и упрљају, он је успео да код српског народа задржи и сачува име и углед славног и заслужног јунака, доследног protagonисте и борца за народна права и иродне слободе, а његова трагична смрт створила је око његове главе ореол мученика.

ИЗВОРІ И ЛИТЕРАТУРА

1. Миодраг Коларић, Ликовна култура Карађорђевог времена, Историски гласник, бр. 1—2, 1951.
- . Исто. Кукуљевић-Сакцински, Словеник умјетиках југословенских IV, Загреб, 1860, 321.
3. Константин Ненадовић, Живот и дела великог Ђорђа Петровића Карађорђа, Беч, 1884, 397
4. Мил. Ђ. Милићевић, Поменик, 410
5. Миленко М. Вукићевић, Карађорђе, књ. II, Београд, 1912, 361
6. Исто, 366
7. Запис на црквеној књизи у Ђелијама (Окр. Ваљевски) — Ст. X, 268
8. Коларић, сп. д.
9. Домаћа писма Доситеја Обрадовића, Српска књижевна задруга 51, Београд — Загреб, 1899, 148
10. Исто, 170
11. Лазар Арсенијевић-Баталака, Историја српског устанка, I, Београд, 1898, 227
12. Исто, део II, 866
13. Др. Димитрије Папазоглу, Кривично право и правосуђе у Србији (1804 — 1813), 50, Голубица V, 191 — писмо Петра Молера против Матеји Ненадовићу
14. Исто, 53, Голубица V, 203
15. Бранислав Ј. Пантић, Лична преписка вођа првог српског устанка, Сарајево, 1938, 35
16. Исто, 44
17. Др. Радослав Марковић, Из усномена Нићифора Никовића, Зборник Матице Српске бр. 7 Нови Сад, 1954, 150—152
18. Папазоглу, сп. д. 98
19. Вјесник кр. Хрватско-славонско-далматинског земаљског архива, Година XVII, св. 1 и 2, Загреб, 1915, 140—142
20. Миодраг Коларић, Ко је био први Карађорђев тополивац, Зборник Матице Српске, бр. 7, Нови Сад, 1954, 179
21. Марко Стојановић, Подетаци и разлоги за споменик Ђорђу и Милошу, Београд, 1904, Деловодни протокол Карађорђе Петровић, бр. 1443
22. Исто, Деловодник бр. 1451
23. Др. Мих. Гавриловић, Милош Обреновић, књ. I, Београд, 1908, 172
24. Лука Лазаревић, Нова Искра бр. 3, Београд, 1903, 357
25. Видети примедбу под 16
26. Споменица Доситеја Обрадовића, Српска књижевна задруга 134, Београд, 1911, 136
27. Вук Стефановић-Карафић, Правитељствујући Совет србски за времена Карађорђијева или отимање ондашњијех великаша око власти (Вукова књига, I, Српска књижевна задруга бр. 235, Београд, 1932, 118

- 28 Гавриловић, сп. д. 111
 29. Сима Милутиновић-Сарајлија. Историја Србије од почетка 1813 до конца 1815 године. II, издање, Београд, 1888, 240
 30. Вук Стефановић-Караџић. Милош Обреновић књаз Србије, или грађа за српску историју нашега времена (Вукова књига II, Српски књижевни задруга, бр. 249, Београд, 1934, 68
 31. Коста Ненадовић, сп. д. 459
 32. Исто, 423
 33. Лука Лазаревић, сп. д. 357
 34. Др. Гавриловић, сп. д. 158
 35. Милутиновић, сп. д. 358
 36. Исто, 192
 37. Исто, 392
 38. Др. Гавриловић, сп. д. 211
 39. Исто, 163
 41. Исто, 171
 40. Исто, 168
 42. Милутиновић, сп. д. 463—473
 43. Вукашин Ј. Петровић и Др. Никола Ј. Петровић, Грађа за историју краљевине Србије, књ. II. (1821—1823), Београд, 1884, 75, 77
 44. Исто, 135, 136, 146, 149
 45. Исто, 27
 46. Исто, 28
 47. Гргур Јакшић, Европа и васкрс Србије, Београд, 1927, 247
 48. Др. Гавриловић, сп. д. 312
 49. Исто, 313
 50. Исто, 312
 51. Леополд Ранке, Србија и Турска у XIX веку, Београд, 1892, 494.
 52. Др. Гавриловић, сп. д. 313
 53. Исто, 314
 54. Мита Петровић, Финансије и установе обновљене Србије до 1842, I, Београд, 1901, 399
 55. К. Ненадовић, сп. д.
 56. Љ. Стојановић, Стари српски записи, бр. 3965
 57. Љ. П. Ненадовић, Прилози за српску историју, I, 19, Беседа о скупштини јан. 1827
 58. Ранке, сп. д. 200—201
 59. К. Ненадовић, сп. д.
 60. Мита Петровић, сп. д. 643
 61. Исто, 137
 62. Др. Гавриловић, сп. д. 317
 63. Исто, 315
 64. Карадић, Милош Обреновић, 93
 65. Мил Ђ. Милићевић, Џевник, Српски књижевни гласник, 1931, 248
 66. Лука Лазаревић, сп. д. 357
 67. Државни архив, К. К., 20б. Фол. 103, Др. Гавриловић, сп. д. 317
 68. Лука Лазаревић, сп. д. 357
 69. Ранке, сп. д. 199
 70. Др. Гавриловић, сп. д. Књ. II, 294
 71. Мита Петровић, сп. д. 137
 72. Исто, 450
 73. Исто, Књ. II, 27
 74. Исто, Књ. I, 450—451
 75. Др. Гавриловић, сп. д. Књ. II, 451
 76. Мита Петровић, сп. д. 918
 77. Државни архив среза Ваљевског, Бр. 2581/С-2232 од 19 маја 1847
 78. Др. Гавриловић, сп. д. књ. I, 317
 79. Државни архив Београд, К. К., IX — 179